

OSNOVNA ŠOLA I MURSKA SOBOTA
ŠTEFANA KOVAČA 32
9000 MURSKA SOBOTA

RAZISKOVALNA NALOGA

PREKMURSKI ZDRAVNIKI IZ RODA V ROD

IZ PODROČJA ZGODOVINE

PRIPRAVILA:

Nuša ŠKRILEC

Mak KOVAČ

MENTORICA:

Jasna ŽIŽEK

MURSKA SOBOTA, marec 2022

ZAHVALA

Zahvaljujemo se vsem, ki so nama pomagali pri raziskovanju in pomenu zdravniškega poklica v Murski Soboti. V veliko pomoč so nam bili informatorji: dr. Jana Norčič, dr. Arpad Norčič starejši, dr. Arpad Norčič mlajši, dr. Dean Köveš, dr. Leon Köveš, dr. Alojz Horvat in dr. Iva Horvat. Hvala za topel sprejem, pripravljenost sodelovanja in vso slikovno gradivo.

Zahvala gre tudi učiteljici Mileni Mohorko, ki je nalogo lektorirala.

Najbolj hvaležna pa sva za pomoč in spodbudo mentorici Jasni Žižek, ki naju je pripeljala do zastavljenega cilja.

POVZETEK

Novi korona virus nas je opomnil, kako pomembna je v državi dobra zdravstvena organizacija. Zdravniški poklic je danes plemenit in cenjen in si brez njega ne predstavljamo sodobne družbe. V raziskovalni nalogi z naslovom Prekmurski zdravniki iz roda v rod je predstavljena zgodovina razvoja medicine na globalni in lokalni ravni. Razvoj zdravstva v Prekmurju je specifičen zaradi tega, ker se je zaradi madžarske nadoblasti razvijal drugače kot v preostalih delih Slovenije. Srce raziskovalne naloge so zbrane zgodbe zdravniških družin iz Murske Sobotе, kjer se z zdravniškim poklicem ukvarjata vsaj dve generaciji. Predstavljene so ugotovitve razvoja zdravniškega poklica skozi generacije, odnosa pacientov do zdravnika, vpliv sodobne tehnologije na delo zdravnikov in posledice novega korona virusa. Dodana vrednost raziskovalne naloge so osebne zgodbe s številnimi anekdotami in fotografijami iz osebnih arhivov družin.

Ključne besede: medicina, zdravnik, Prekmurje, osebne zgodbe

ABSTRACT

The new corona virus has reminded us of how important a good healthcare organization is in the country. The medical profession is considered to be noble and is praised these days. We simply cannot imagine a modern society without it. The research paper Prekmurje Doctors from Generation to Generation presents the history of the development of medicine at the global and local level. The development of health care in Prekmurje is specific due to Hungarian supremacy, it developed differently than in the rest of Slovenia. The core of the research task is the collected stories of medical families who live in Murska Sobota, where at least two generations have been practicing medicine. The findings of the development of the medical profession through generations, the attitude of patients to the doctor, the impact of modern technology on the work of doctors and the consequences of the new coronavirus are presented. The added value of the research task is personal stories with many anecdotes and photographs from personal archives of families

Key words: medicine, doctor, Prekmurje, personal stories

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	6
2 METODOLOGIJA DELA	7
3 ZGODOVINA MEDICINE IN ZDRAVNIŠKEGA POKLICA	8
3.1 MEDICINA STARIH VISOKIH KULTUR.....	8
3.2 ANTIČNA MEDICINA.....	9
3.3 MEDICINA V SREDNJEM VEKU	11
3.4 MEDICINA OD 16. DO 19. STOLETJA	12
3.5 MEDICINA V 20. IN 21. STOLETJU	14
4 RAZVOJ ZDRAVSTVA V PREKMURJU.....	16
4.1 ZGODOVINA ZDRAVSTVA V PREKMURJU	16
4.2 PREKMURSKI ZDRAVNIKI.....	18
5 ZDRAVNIŠKI POKLIC IZ RODA V ROD.....	23
5.1 DRUŽINA NORČIČ.....	23
DR. JANA NORČIČ	24
DR. ARPAD NORČIČ STAREJŠI.....	29
DR. ARPAD NORČIČ MLAJŠI.....	31
5.2 DRUŽINA KÖVEŠ.....	34
DR. DEAN KÖVEŠ	34
DR. LEON KÖVEŠ	38
5.3 DRUŽINA HORVAT	43
DR. ALOJZ HORVAT	43
DR. IVA HORVAT.....	47
6 ZAKLJUČEK.....	50
VIRI IN LITERATURA	52

1 UVOD

V zadnjih dveh letih nas je vse zaznamovala epidemija koronavirusa. Učenci smo namesto v šolske klopi sedli pred računalniške ekrane, naši starši pa so se soočali s številnimi omejitvami. Najpogostejši pojmi, ki smo jih v tem obdobju poslušali, so virus, karantena in pomanjkanje zdravniškega kadra. Zato sva se odločila, da bova s pomočjo raziskovalne naloge predstavila razvoj medicine, se osredotočila na razvoj medicine v Prekmurju za bistvo raziskovalne naloge pa bova poiskala zdravniške družine, kjer se zdravniški poklic prenaša iz roda v rod.

Ob brskanju po strokovni literaturi sva naletela na množico strokovnega gradiva, ki predstavlja razvoj medicine od prazgodovine pa vse do sodobnega časa. Posebej pa želiva predstaviti razvoj medicine in zdravniškega poklica v domačem Prekmurju. O razvoju zdravstva v Prekmurju je obširno delo zapisal dr. Jože Zadavec, ki je med prebivalci Beltincev in širše okolice bil znan kot vsestranski zdravnik.

Preden sva začela z raziskovalnim delom, sva si zastavila cilj, da bi zbrala zgodbe zdravniških družin in jih primerjala, kako so se spreminjale skozi generacije. Da bova te zgodbe lahko zbrala, potrebujeva vsaj dve generaciji zdravnikov v družini. Poskušala bova poiskati tri živeče generacije, kar pa zagotovo ne bo enostavno. Z zbiranjem družinskih zgodb želiva, da se njihove zgodbe ne pozabijo in jih bodo morebiti naši potomci z veseljem prebrali in se iz njih kaj naučili.

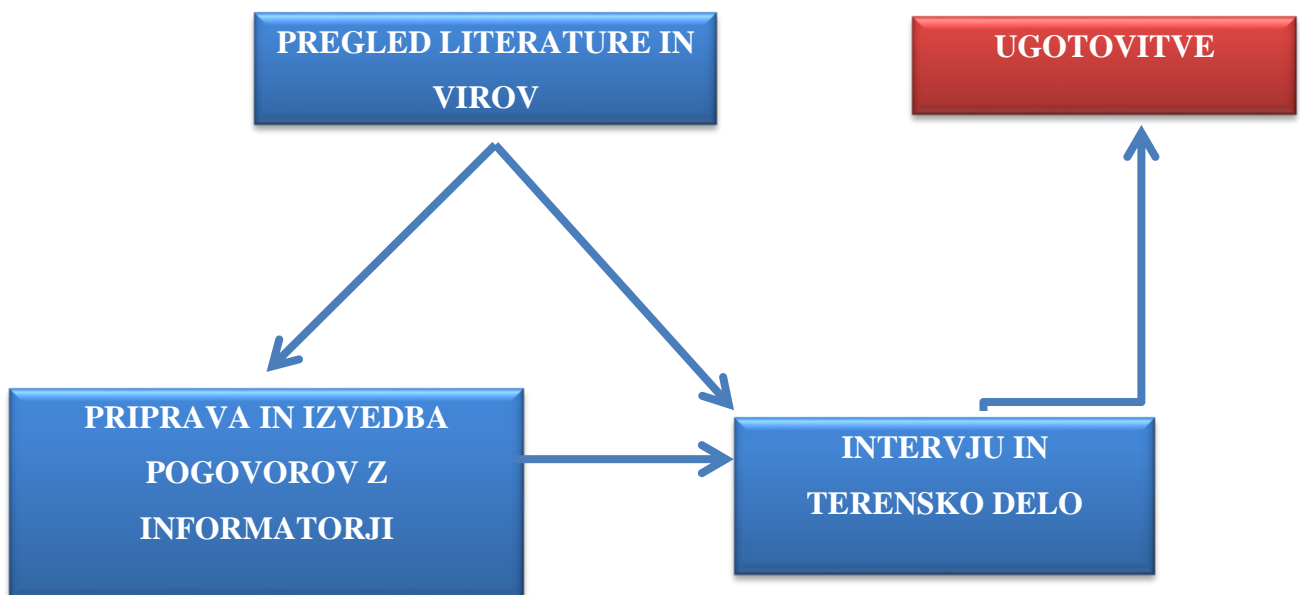
Ob začetku najinega raziskovanja sva si zastavila tudi tri hipoteze. Kot prvo trdimo, da se je zdravniški poklic skozi generacije zelo spremenil, pri tem bova pozorna na odnose med zdravniki in pacienti. Predvidevava, da so odrekanja pri zdravniškem poklicu velika, predvsem na račun družinskega življenja. Kot zadnje trdimo, da je na odločitev druge generacije zdravnikov močno vplival poklic njihovih staršev, ki ta poklic že opravljajo. Svoje hipoteze bova s pomočjo različnih metod zgodovinskega proučevanja potrdila ali ovrgla.

Pri najinem raziskovanju se bova dotaknila tudi vpliva novega koronavirusa na delo informatorjev in zapisala njihovo karierno pot. Prav gotovo bo zanimivo poslušati njihove zgodbe tako pozitivne kot negativne še posebej starejših zdravnikov, ki imajo že bogate delovne izkušnje. Danes si življenja brez zdravnikov ne moremo predstavljati, zato moramo njihovo delo spoštovati in njihove zgodbe zapisati, da ne bodo pozabljene. Najino delo bo zagotovo zanimivo in dinamično.

2 METODOLOGIJA DELA

Pri pripravi raziskovalne naloge so uporabljene metode zgodovinskega proučevanja, in sicer:

- Pregled in pridobitev podatkov iz literature: J. Zadavec: *Razvoj zdravstva v Prekmurju do leta 1941*, V. Brumec: *Kratka zgodovina medicine*, P. Borisov: *Zgodovina medicine*, B. Muževič: *Medicina skozi čas*.
- Pridobitev strokovnih izrazov iz spletnih strani: SSKJ, RTV, NIJZ.
- Informatorji: Jana Norčič, Arpad Norčič, Arpad Norčič, Dean Köveš, Leon Köveš, Alojz Horvat in Iva Horvat.
- Delo na terenu: pogovor z informatorji, zbiranje slikovnega gradiva.
- Analiza pridobljenih podatkov.

3 ZGODOVINA MEDICINE IN ZDRAVNIŠKEGA POKLICA

Človeštvo je vse od pojava mislečega človeka¹ poskrbelo za ranjenega ali bolnega človeka. Začetek je bil izkustveni, spoznavali in uporabljali so zdravilne učinke narave kot so voda, zelišča, sonce in ogenj. Če je bilo zdravstveno stanje slabo, so bolnike tudi izločali in jih prepuščali njihovi usodi.²

Izkustvu v medicini pa se je v nadaljnjem razvoju pridružilo še trdno verovanje v nadnaravne sile. Za premagovanje bolezni je bilo treba izgnati ali si pridobiti naklonjenost duhov z magičnimi obredi. Začel se je čas zdravilcev ali šamanov.³

Prav tako dandanes večkrat od zdravnikov pričakujemo, da bi imeli moči zdravilcev in pozdravili vse neozdravljive bolezni. Ampak včasih tudi zdravniki ostanejo nemočni. Kako se je razvijala medicina skozi zgodovino, pa bova predstavila v naslednjem poglavju.

3.1 MEDICINA STARIH VISOKIH KULTUR

Stare visoko razvite kulture so nastajale na rodovitnih tleh ob veletokih. V Mezopotamiji med rekama Evfrat in Tigris, v Egiptu ob Nilu, v Indiji ob Indu, na Kitajskem ob Rumeni reki. Zdravljenje je obsegalo nošnjo amuletov in zaklinjanje. Razvito je bilo tudi prerokovanje poteka in izida bolezni iz jeter daritvene živali, predvsem ovce. Uporabljali so zdravilna zelišča, kopeli in zdravilne obloge. V Babilonu⁴ se zaradi strogih kazni kirurgija ni razvila. Po Hamurabijevem⁵ zakoniku se je npr. ranocelniku, ki je rano obravnaval z nožem in povzročil smrt odličnika, odsekalo obe roki.⁶

Egipčani so daleč zunaj meja sloveli kot izvrstni terapevti. Na papirusu so se ohranili zapisi opisanih simptomov bolezni, diagnoze in zdravljenja s številnimi recepti. Egipčani so poznali že specializacije zdravilcev kot npr. interniste, kirurge, okuliste, zobozdravnike. Vpogled v

¹ Človek od zadnje poledenitve dalje. Homo sapiens je latinski izraz, ki dobesedno pomeni »misleč človek«.

Vir: <https://sl.encyclopedia-titanica.com/significado-de-homo-sapiens> (13. 1. 2022)

² V. Brumec: Kratka zgodovina medicine (dalje: Kratka zgodovina medicine), str. 7.

³ Kdor ima v zamaknjenju neposreden stik z duhovi, nadnaravnimi silami in vpliva nanje

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%C5%A1aman> (13. 1. 2022)

⁴ Babilon je bilo najpomembnejše kraljestvo v antični Mezopotamiji od 18 do 6. st. pr.n.št. Mesto je bilo zgrajeno na obrežju reke Evfrat in je bilo enakomerno poseljeno na obeh straneh reke, ki se je ponašala z visokimi protipoplavnimi nasipi.

Vir: <https://www.rtvsl.si/kultura/dediscina/mezopotamski-babilon-na-seznamu-unescope-svetovne-dediscine/493819> (13. 1. 2022)

⁵ Hamurabi (1810 pr.n.št.–ok. 1750 pr.n.št.) je bil šesti babilonski kralj iz prve babilonske dinastije Amoritov. V času svoje vladavine mu je uspelo zavzeti Sumersko in Akadsko. S tem je postal prvi kralj Babilonskega imperija. Hamurabi je najbolj znan po svojem zakoniku, ki naj bi ga prejel od babilonskega boga prava.

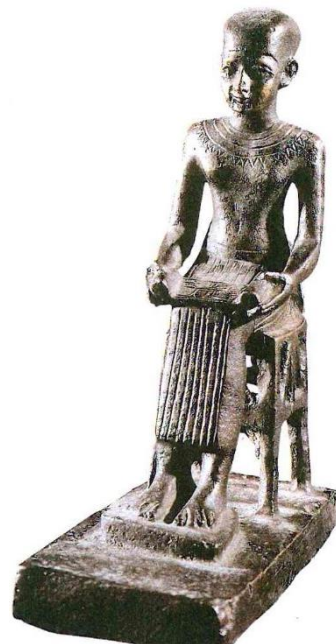
Vir: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Hamurabi> (13. 1. 2022).

⁶ Kratka zgodovina medicine, str. 9.

človekovo telo pa je Egipčanom omogočalo mumificiranje. Zdravniški poklic je bil v Egiptu ugleden in spoštovan. Imeli so medicinske šole. Zdravnika pa so dostikrat pokopali živega, skupaj z njegovim umrlim bogatim gospodarjem. Zanimivo je, da so Egipčani uspeli zaježiti epidemijo črevesnih bolezni pri množici ljudi, ki so gradili piramide, s tem, da so morali zaužiti pri obroku še določeno količino česna, čebule⁷ in redkvic.⁸

Slika 1: Vračeva figura magičnih urokov⁹

Slika 2: Egipčanski zdravnik¹⁰

3.2 ANTIČNA MEDICINA

Prav tako kot pri prvih visokih razvitih civilizacijah je bila medicina v antičnem času povezana z verovanjem in daritvam bogovom. Svečeniki so skrbeli za dobrobit bolnika, ki so mu bili predpisani različni terapevtski postopki, med drugim molitve, verski obredi, nasveti, zdravljenje z zdravili, kopanje, masaža, klistirji, dieta in razgibavanje. Za zdravilca se je lahko razglasil vsakdo, svojo uspešnost pa so dokazovali z uspešnim zdravljenjem.¹¹

Grška medicina se je razvila v obdobju življenja Hipokrata. Hipokrat je utemeljitelj grške znanstvene medicine. Velja za enega največjih zdravnikov vseh časov in se ga upravičeno

⁷ Česen in čebula vsebujeta alicin, redkvice pa rafanin, kar so antibiotične snovi.

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 12.

⁸ Kratka zgodovina medicine, str. 12.

⁹ P. Borisov: Zgodovina medicine (dalje Zgodovina medicine), str. 31.

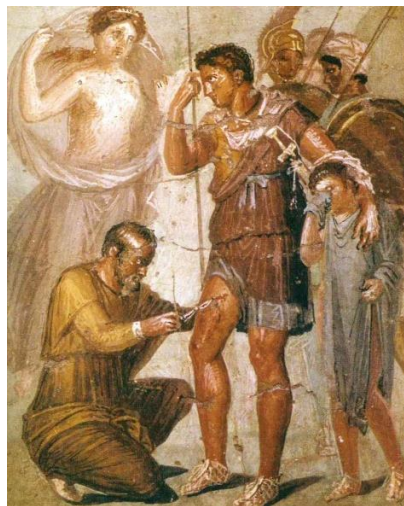
¹⁰ Zgodovina medicine, str. 66.

¹¹ Kratka zgodovina medicine, str. 17.

imenuje oče medicine. Njegov oče je bil ugleden tempeljski zdravnik, ki je svojega sina vpeljal v poklic. Hipokrat je študiral filozofijo in medicino, po študiju pa deloval kot potujoči zdravnik. V Egiptu je spoznal zelo dobro razvito staroegipčansko zdravilstvo, v Mali Aziji se je seznanil s staroindijsko medicino. Kot vojaški zdravnik si je v vojnah pridobil kirurško znanje. Bil je učitelj na slavni zdravniški šoli v svojem rojstnem kraju na Kosu.¹²

V Hipokratovem času so prvič razpravljali o etičnih načelih zdravniškega ravnanja. Ta načela so se kot moralna zapoved, v obliki Hipokratove prisege, ohranila do današnjih dni. Hipokrat je bil že v starem veku simbol idealnega, sočustvujočega in nesebičnega zdravnika. Poistovetenje z njegovim imenom je še danes največje priznanje vsakega zdravnika. Zdravniška zbornica Slovenije podeljuje Hipokratova priznanja za izjemno uspešno delo zdravnikov v Sloveniji.¹³

Ko je Grčija postala rimska kolonija, se je grško znanje preneslo tudi na rimsko medicino. Rimska medicina ima velike zasluge za razvoj javnega zdravstva. Zdravstvo je imelo tri vrste bolnišnic. Iatreje, kjer so zdravili meščane, asklepije, ki so bile namenjene za pouk bodočih zdravnikov in valetudinarije¹⁴, kjer so zdravili sužnje in legionarje. Zdravniško delo do Cezarja ni bilo spoštovano. Ko so v Cezarjevem času pravno uredili pravice, dejavnosti in dolžnosti zdravnikov, je zdravniški poklic postajal uglednejši.¹⁵

Slika 3: Odstranjevanje puščice iz stegna ranjenega trojanskega junaka Eneja¹⁶

¹² Kratka zgodovina medicine, str. 19.

¹³ Kratka zgodovina medicine, str. 20.

¹⁴ Vojaška bolnišnica v obdobju rimskega imperija.

Vir: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/stavbe-v-notranjosti-vojaskega-tabora/> (15. 1. 2022).

¹⁵ Kratka zgodovina medicine, str. 23.

¹⁶ Zgodovina medicine, str. 95.

3.3 MEDICINA V SREDNJEM VEKU

Krščanstvo je v svojih začetkih vzpodbudno vplivano na razvoj medicine, nastala je organizirana nega bolnikov, narasla je skrb za kronične bolnike, za ubožne in starejše. Take organizirane pomoči, zlasti za kronične bolnike, v antiki ni bilo. Zelo razširjeno je bilo verovanje v vpliv in zdravilnost zvezd, v astrologijo.¹⁷ V bizantinskem prostoru so bila razširjena tudi druga mistična verovanja, alkimisti¹⁸ so na primer iskali eliksir za podaljšanje življenja. Delovali so številni šarlatani, ki so »zdravili« s čarovnijami, amuleti in drugimi nesmiselnimi sredstvi.¹⁹

V Evropi so se v tem obdobju z medicino ukvarjali predvsem menihi v samostanih. Menihi so prepisovali, prevajali in shranjevali dela starih medicinskih in drugih avtorjev, na samostanskih vrtovih so gojili zdravilna in druga zelišča, imeli pa so tudi posebne prostore za pripravo in shranjevanje zdravil – lekarne.²⁰

V srednjem veku so se ustanovljale prve laične medicinske šole. Prva se je ustanovila v Salernu na jugozahodu Italije. V 11. stoletju se je začel razvijati nov tip izobraževalne ustanove, to je univerza. Prve univerze so bile cerkvene. Med tri najstarejše evropske univerze štejemo univerzo v Bologni (ustanovljena leta 1088), Parizu (sredi 12. stol.) in Oxfordu (zadnja tretjina 12. stol.). Na medicinski fakulteti so poučevali medicino, ki je temeljila le na izročilu in povelečevanju avtoritet, popolnoma pa so zanemarjali izkušnje, opazovanja, odkritja in prakso.²¹

Kirurgija se je kot ročna spretnost razvijala ločeno, saj delo s kirurškim nožem ni bilo primerno za šolanega zdravnika. Kirurgi so bili v slabšem socialnem položaju, šteli so jih med rokodelce in so bili organizirani v cehih.²²

¹⁷ Prerokovanje človekove usode iz (položaja) zvezd.

Vir: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=astrologija> (15. 1. 2022).

¹⁸ Alkimisti so se ukvarjali z alkimijo (arabsko al-kimia - umetnost preoblikovanja) je bila v srednjem veku eksperimentiranje s primitivnim kemijskim znanjem in tehnologijo ter hkrati vrsta filozofije, katere namen je bil odkriti najvišjo modrost in nesmrtnost.

Vir: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Alkimija> (15. 1. 2022)

¹⁹ Kratka zgodovina medicine, str. 27.

²⁰ Kratka zgodovina medicine, str. 29.

²¹ Kratka zgodovina medicine, str. 34.

²² Ceh je bilo obrtno stanovsko in socialno združenje, ki je bilo značilno za obdobje srednjega veka. Različni obrtni poklici so imeli svoje cehe. Vsako mesto je imelo en ceh vsakega poklica. Vsi obrtniki so morali biti člani ceha, drugače niso dobili obrtnega dovoljenja za izvajanje obrtne dejavnosti na področju mesta. V zameno so plačevali članarino, s katero se je ceh vzdrževal.

Vir: <https://sl.tristarhistory.org/guilds> (13. 1. 2022).

V srednjem veku so razhajale številne epidemije kužnih bolezni. Rzasajala je tudi lakota, ki je skupaj z nehigienskimi življenjskimi razmerami prinašala bolezni in smrt. Srednjeveško pandemijo kuge so imenovali »črna smrt« zaradi črno-modrikaste kože umrlih kužnih bolnikov. Poznamo bubonsko²³ in pljučno kugo. Izvirala naj bi s Kitajske in iz Indije, v Evropo pa je bila prenesena preko Rusije in Bližnjega vzhoda. Kuga je trajala okoli tri dni, na ljudi pa se je prenašala preko podganjih bolh. Zaradi kuge je umrla več kot tretjina evropskega prebivalstva (približno 25 milijonov ljudi). Za povzročitelje kuge so dolžili Žide, čarovnice in gobavce. Medicina je bila nemočna; priporočali so posebne diete, puščali kri, dajali odvajala in zažigali dišeča zelišča. Zdravniki so nosili zaščitna oblačila in posebne maske.²⁴

Slika 4: Podkolenska amputacija noge²⁵

Slika 5: Zdravnik v zaščitnem oblačilu v času kuge²⁶

3.4 MEDICINA OD 16. DO 19. STOLETJA

V 16. stoletju je medicino obogatilo nekaj pomembnih dosežkov. Gutenbergova iznajdba tiska je omogočala mednarodno uveljavitev znanja, saj so se medicinski dosežki lahko hitreje in ceneje razširjali po svetu. V anatomiji in drugih naravoslovnih vedah so se pojavila nova odkritja, ki so temeljito spremenila dotedanje znanje. Spreminjal se je socialni položaj kirurgov,

²³ Bubo lat. – povečana bezgavka

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 36.

²⁴ Kratka zgodovina medicine, str. 36.

²⁵ Zgodovina medicine, str. 194.

²⁶ Zgodovina medicine, str. 209.

ki so bili dolga stoletja zaničevani in omalovaževani. Spremembe so zajele tudi terapevtske postopke. Sporno je postajalo prekomerno puščanje krvi, drastično odvajanje blata, začela se je izdelava kemičnih zdravil. Pojavile so se prve zahteve za nov odnos in humano obravnavo duševnih bolnikov. Študij medicine se je začel spreminjati, največ slave je bila deležna univerza v Padovi. K razvoju medicine so v 16. stoletju prispevali Vesalius²⁷, Paracelsus²⁸ in Pare.^{29, 30}

V medicini 17. stoletja so se pojavila nova odkritja in terapevtski poskusi. Med največja odkritja štejemo Harvejevo³¹ odkritje velikega krvnega obtoka. Prelomna je bila iznajdba mikroskopa in njegova uvedba v medicino. Ugled zdravniškega poklica je naraščal, še najbolj zato, ker je kandidate izobraževala medicinska fakulteta. Vojne, ki so divjale po Evropi, zlasti tridesetletna (1618–1648), so bile priložnost, predvsem za nemške kirurge, da so pridobili nove izkušnje. Razvila so se nekatera nova strokovna področja kot na primer sodna medicina in higiena dela.³²

V obdobju razsvetljenstva v 18. stoletju so v medicini nastajale temeljne spremembe, ki so prinašala nova odkritja v naravoslovju in tehniki. Meščanski špitali³³ so se iz socialnih ustanov spreminjali v (mestne) bolnišnice, ki so začenjale opravljati medicinske naloge. Študenti medicine so se začeli izobraževati ob bolniških posteljah. V Habsburški monarhiji so z reformami Jožefa II. bili kirurgi rešeni brivskih poslov in niso bili več zavezani cehovskim statusom, tako so lahko svobodno opravljali svoj poklic. Odkrili in uvajali so cepljenje. Sredi stoletja se začne oblikovati profil splošnega ali hišnega zdravnika. Nakazovala se je delitev dela – nastajale so specialistične medicinske stroke.³⁴

19. stoletje je stoletje pomembnih medicinskih odkritij. Na razvoj so vplivale reforme v šolstvu in znanosti, odpravljeno je bilo tlačanstvo, industrializacija je povečevala mesta in s tem prinesla številne stanovanjske stiske delavcev. Z napredkom tehnike so nastale številne nove

²⁷ Vesalius – Po poreklu je bil Flamec in sodi med najslavnejše anatome 16. stol. Leta 1543 je objavil svoje znamenito delo v sedmih knjigah O zgradbi človeškega telesa.

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 38.

²⁸ Paracelsus – Je bil rojen v Švici in deloval tudi na Slovenskem ozemlju. Njegova medicina je temeljila na kemijskih osnovah. Uvede natančno odmerjanje zdravil in se zavzema za boljši položaj duševnih bolnikov.

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 39.

²⁹ Pare – francoski kirurg in velik reformator kirurške stroke. Svoje izkušnje je nabiral v številnih vojnah kot kirurg.

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 40.

³⁰ Kratka zgodovina medicine, str. 37.

³¹ William Harvey – rodil se je v Angliji kjer je tudi študiral, študij je sklenil v Padovi. V svojem delu ovrže vse stare teorije o delovanju srca in srce opredelil kot črpalko.

Vir: Kratka zgodovina medicine, str. 45.

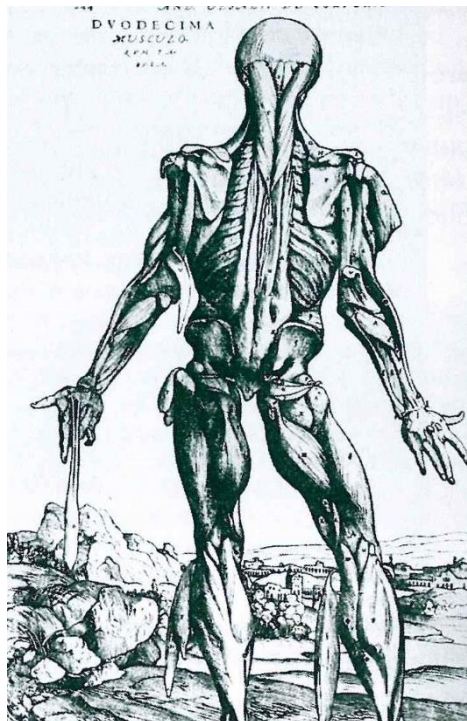
³² Kratka zgodovina medicine, str. 44.

³³ Bolnišnica za oskrbo in nego zlasti obubožanih in revnih meščanov.

Vir: <https://www.sb-sg.si/O-bolnisnici/Zgodovina-bolnisnice> (13. 1. 2022)

³⁴ Kratka zgodovina medicine, str. 51.

tehnične pridobitve, ki so obogatile diagnostiko in terapijo. Največji uspeh je bilo odkritje povzročitelja nalezljivih bolezni. Nastajala so nova zdravila, nove oblike zdravil in injekcij. Izdelovanje zdravil je od lekarnarjev začela prevzemati farmacevtska industrija.³⁵

Slika 6: Ena izmed številnih Vesaliusovih skic³⁶ Slika 7: Puščanje krvi³⁷

Leta 1830 je v Evropi ob epidemijah, ki so že razsajale, prvič izbruhnila epidemija kolere³⁸, bolezen, ki je evropski zdravniki dotlej niso poznali. Smrtnost je bila velika in neprestano so se pojavljala nova žarišča povsod po Evropi. V poteku epidemij so bile sprejete številne odredbe in zakoni o higieni, odvažanju smeti, graditvi kanalizacij in vodovodov, karantenski ukrepi.³⁹

3.5 MEDICINA V 20. IN 21. STOLETJU

Medicino 20. stoletja je oblikoval splet medicinskih, naravoslovnih in tehničnih napredkov, ekonomskih in socialnih okoliščin ter etičnih vprašanj. Končali so se pionirski časi velikih raziskovalcev. Napredek so lahko dosegale le ekipe znanstvenikov s timskim delom v sodobno urejenih velikih laboratorijih. Specialistične veje medicine so izredno napredovale. Po zaslugi tehnološkega napredka in z uvedbo računalniške tehnologije imamo povsem nova tehnična

³⁵ Kratka zgodovina medicine, str. 65.

³⁶ Zgodovina medicine, str. 233.

³⁷ Zgodovina medicine, str. 247.

³⁸ Huda nalezljiva črevesna bolezen z bruhanjem, drisko in znižanjem telesne temperature.

Vir: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=kolera> (13. 1. 2022).

³⁹ Kratka zgodovina medicine, str. 64.

diagnostična sredstva. Velik napredek je bil dosežen na področju terapije, zlasti v zdravljenju vseh infekcijskih bolezni. Na področju kirurgije se uvajajo transplantacije organov, širi se žilna kirurgija, množijo se vsaditve protetičnih nadomestkov in pripomočkov, uvaja se robotika. Zdravnik pri svojem delu vse bolj izgublja osebni stik z bolnikom, tudi z uvedbo informacijske tehnologije. Bolniki so vse bolj poučeni o zdravju in boleznih, tudi s priporočili v množičnih medijih.⁴⁰

Ob vsej modernizaciji in napredku pa se je pokazala tudi nemoč medicine. Preteklo stoletje so zaznamovale štiri velike pandemije gripe (španska, azijska, hongkonška in covid 19). Nemočni smo pri aidsu, BSE, degenerativnih boleznih, raku, shizofreniji, diabetesu ... Medicino so zaznamovali tudi veliki politični pretresi. Dve svetovni vojni in trije totalitarni režimi, pregoni in koncentracijska taborišča.⁴¹ Vsemu hudemu navkljub pa je medicina v 20. in 21. stoletju napredovala kot še nikoli doslej. In verjamemo lahko, da se bo razvoj medicine še stopnjeval in bo zdravniški poklic cenjen in iskan poklic.

Slika 8: Sodobni medicinski pristopi so podprti z najnovejšo tehnologijo⁴²

⁴⁰ Kratka zgodovina medicine, str. 94.

⁴¹ Kratka zgodovina medicine, str. 95.

⁴² Vir fotografije: <https://www.md-medicina.si/operativni-posegi/ortopedske-operacije> (3. 2. 2022).

4 RAZVOJ ZDRAVSTVA V PREKMURJU

Prekmurje je pokrajina, ki leži na severovzhodu Slovenije. Vse do leta 1919 ni bila del matičnega naroda, zato se je tudi zdravstvo razvijalo pod okriljem tujih držav. V razvoju naše regije se odraža obrobnost pokrajine ob Muri in odrinjenost od sodobnih zdravstvenih tokov. Avtor knjige *Razvoj zdravstva v Prekmurju*, Zadavec Jože, pravi, da narod, ki nima preteklosti, nima prave sedanosti in je brez prihodnosti, zato je še toliko bolj pomembno, da se seznanimo tudi z razvojem zdravstva v domači regiji.

4.1 ZGODOVINA ZDRAVSTVA V PREKMURJU

Od nekdanj se je človeštvo srečevalo z nešteti težavami, vendar sta bila vedno na prvem mestu skrb za zdravje in strah pred smrtjo. Za najbolj oddaljeno preteklost imamo zelo malo podatkov, tisti, ki so ohranjeni, pa pričajo o tem, kako je človek pomagal sočloveku v bolezni in onemoglosti.

Zelo malo zapisov o zdravstvu je iz obdobja srednjega veka. Medicinskih ustanov v prekmurskem prostoru takrat še ni bilo. Zdravilci niso bili šolani in niso zdravili podložnega ljudstva, temveč le plemstvo in bogato meščanstvo. Preprosto ljudstvo je bilo v bolezenskih težavah prepuščeno samo sebi in v največji meri odvisno od samopomoči. Pojavljali so se različni vrači, ki so se zanašali na pomoč svetnikov, še posebej v času epidemij. Ljudje so verjeli v vraže in čarovnije, saj vzrokov bolezni niso poznali. Zaradi slabih higienskih razmer in revščine so množično umirali otroci, množico ljudi so pokopale nalezljive bolezni. Povprečna življenjska doba je bila kratka; ljudi, stare nad štirideset let, so imeli za starce.⁴³

V 14. stoletju so na podeželju začeli ustanavljati sirotišnice za osirotele, onemogle in bolehe. V mnogih prekmurskih vaseh so se tako imenovane »občinske hiše« ohranile vse do druge svetovne vojne. Na Goričkem so se redovniki ukvarjali tudi s samostanskim zdravstvom.⁴⁴

Deželne oblasti do 16. stoletja niso imele posebnega interesa, da bi organizirale zdravstvo na podeželju. Najnujnejše preventivne ukrepe so izvajali le v času epidemij, posebej kužnih. Takrat so kužni zdravniki, oblečeni v povoščena oblačila, poskušali omejevati bolezni s kisom, plamenom in zakajevanjem.⁴⁵

⁴³ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 149.

⁴⁴ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 149.

⁴⁵ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 150.

Z nastopom Gerharda van Swietenena, zdravstvenega svetovalca dunajskega dvora v času vladanja Marije Terezije, so se zdravstvene razmere začele polagoma izboljševati. Tega pa dolgo časa ni bilo mogoče zaznati v odročnih pokrajinah, kakršno je bilo Prekmurje.⁴⁶

Prekmurje je več kot tisoč let (od konca 10. stol. do leta 1919) spadalo pod madžarsko upravo. V večjih madžarskih krajih so nastajale posebne šole za ranocelnike. Zdravilce so različno poimenovali: ranocelniki, kirurgi, zdravniki-cepitelji, praktični zdravniki. Šole so delovale do ustanovitve medicinskih fakultet v drugi polovici 19. stoletja. Zdravilci so se usposabljali za zdravljenje vseh vrst ran, uravnavanje izpahnenih sklepov in zlomljenih kosti, bili so večji porodništva, njihova poglavitna skrb pa je bila preprečevanje nalezljivih bolezni. Cepili so prebivalstvo proti kozam, od tod tudi njihov drugi naziv »cepitelji«. Morali so imeti tudi domačo lekarno. Ranocelnikov ne smemo zamenjevati s padarji (kopališčniki), ki so bili brez izobrazbe, njihov poklic je spadal v nečastno rokodelstvo.⁴⁷

Od sredine 19. stoletja do razpada Avstro-Ogrske so imeli okrajni in okrožni zdravniki poleg uradne zdravniške službe tudi privatno prakso. Obseg njihovega dela je bil zelo velik, praktično je zajemal celotno medicino, od pediatrije in porodništva do zobozdravstva ter prav tako veterino. Na najslabšem so bili krajevni zdravniki, ki so morali premagovati velike razdalje do svojih bolnikov, le redki pa so imeli kočije.⁴⁸

Prva svetovna vojna je stanje bistveno poslabšala, saj je bilo mnogo zdravnikov mobiliziranih. Posebej hudo je bilo v letih 1918–1919, ko je razhajala španska gripa⁴⁹. Prav tako je bilo veliko primerov hitro napredujoče jetike⁵⁰. Med obema svetovnima vojnama se je začela uveljavljati socialna medicina. Leta 1922 ja izšel zakon o socialnem zavarovanju delavcev, ki je urejal oskrbo delavcev v primeru bolezni, nesreč, onemoglosti, starosti in smrti. Kmetje niso bili zajeti. V tridesetih letih 20. stoletja so v občinskih in krajevnih središčih začeli graditi zdravstvene domove. S tem se je raven zdravstvenega varstva bistveno izboljšala. Delovati so začele tudi nekatere bolnišnice. Začelo se je obdobje sodobnega zdravstvenega varstva.⁵¹

⁴⁶ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 150.

⁴⁷ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 150.

⁴⁸ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 150.

⁴⁹ Z virusom gripe tipa A H1N1, ki se je pojavila ob koncu prve svetovne vojne, je po podatkih večine študij zbolela tretjina svetovnega prebivalstva – okoli 500 milijonov ljudi. Po najvišjih ocenah jih je umrlo okoli 50 milijonov (po nekaterih virih tudi do 100 milijonov).

Vir: <https://www.delo.si/novice/znanotech/ne-zbolevamo-prvi-pa-tudi-ne-zadnji/> (15. 1. 2022).

⁵⁰ Tuberkuloza ali tudi jetika ali sušica, je nalezljiva bolezen pljuč, ki primarno prizadene pljuča in pogosto poteka kronično, s številnimi zapleti, lahko vodi tudi v smrt. Bolezen se lahko pojavi v katerikoli življenjski dobi človeka. Vir: <https://www.nijz.si/sl/tuberkuloza> (15. 1. 2022)

⁵¹ Zgodovina zdravstva v Prekmurju 151

4.2 PREKMURSKI ZDRAVNIKI

Prekmursko zdravstvo so s strokovnim delom izrazito zaznamovali trije zdravniki: dr. Mihaly Škrilec, prvi prekmurski kirurg, njegov naslednik dr. Vekoslav Vrbnjak in dr. Jože Pečan, prvi zdravnik, ki se je ukvarjal s preventivo v osnovnem zdravstvu.

DR. MIHALY ŠKRILEC (1873–1943)

Rodil se je v Murski Soboti očetu Štefanu, čevljarju po poklicu, in materi Katarini, rojeni Rampraht. Družina je živela v tradicionalnem panonskem mestecu, prepojenem z različnimi političnimi interesi in prežetim z madžarskim nacionalnim navdihom. Dr. Škrilec je mestu – pa tudi mestu njemu – ostal zvest do smrti kot človek in zdravnik, ugleden meščan in vélik kirurg. Bil je dobrotnik in zaščitnik malega prekmurskega človeka v njegovih življenjskih težavah. Ni bilo vasi in zaselka v Prekmurju, pa tudi zunaj njega ne, kjer ga ne bi poznali. Prej so se Prekmurci kirurško zdravili v avstrijski Radgoni ali v madžarskih bolnišnicah, z njegovim prihodom pa je dobilo Prekmurje svojega vélikega kirurga. Bil je vesten zdravnik, predvsem pa dober človek, čeprav še danes krožijo anekdote, ki ga prikazujejo kot robatega, a plemenitega moža.⁵²

Slika 9: Dr. Mihaly Škrilec⁵³

Njegovo ime je bilo tesno povezano z nastankom kirurškega oddelka soboške bolnišnice. Ko je končal študij medicine v Budimpešti, se je posvetil kirurgiji in postal specialist kirurg, se je

⁵² Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 81.

⁵³ Vir fotografije: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/skrilec-mihaly/> (13. 1. 2022).

vrnil v Mursko Soboto in postal primarij. Med prvo svetovno vojno je bil pripadnik osemnajstega pešpolka in se je hrabro boril v Galiciji⁵⁴, Karpatih in na soški fronti. Iz vojske se je vrnil napol gluhi. Ta nadloga ga je spremljala do konca življenja. Za hrabrost je prejel več vojaških in državnih odlikovanj.⁵⁵

Po vojni je dobil mesto civilnega zdravnika v murskosoboški bolnišnici, kjer je prav on začel s kirurškim delom. Upravičeno ga imamo za prvega prekmurskega kirurga. Obseg kirurških operacij je bil velik, operiral je golše, kile, slepiče, sive mreže; pri delu mu je pomagal dr. Zoltan Cipot, eden prvih prekmurskih kirurgov. Iz majhne operacijske sobe dr. Škrilca se je pozneje razvila sodobna kirurgija.⁵⁶

Slika 10: Zdravniška komisija na obhodu po vasi⁵⁷

DR. VEKOSLAV (SLAVKO) VRBNJAK (1899–1969)

Rodil se je 29. aprila 1899 v Križevcih pri Ljutomeru očetu Jerneju, malemu kmetu, in materi Mariji, rojeni Mlinarič. Osnovno šolo je obiskoval v Križevcih, maturiral pa je leta 1920 na gimnaziji v Mariboru. Vpisal se je na medicinsko fakulteto v Ljubljani, študij pa nadaljeval v Zagrebu, kjer je diplomiral leta 1926. Stažiral je v mariborski bolnišnici kot volonter. Čez dve leti je v Zagrebu opravil državni strokovni izpit in leta 1931 dobil od banovinske uprave v

⁵⁴ Galicija, pokrajina, ki je danes razdeljena med Poljsko in Ukrajino, je bila del nekdanje Avstro-ogrske monarhije. Vir: <https://100letkobarid.potmiru.si/2018/06/06/v-galiciji-so-slovenski-vojaki-dobili-obelezji/> (13. 1. 2022).

⁵⁵ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 82.

⁵⁶ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 82.

⁵⁷ Vir fotografije: <http://museums.eu/collection/object/257842/zdravniske-komisije> (15. 1. 2022).

Ljubljani naslov specialista kirurga. Iz mariborske bolnišnice je bil premeščen v bolnišnico v Murski Soboti, vendar se je kmalu vrnil v Maribor. Tam je postal asistent in primarij. S 1. julijem 1936 je bil ponovno premeščen v bolnišnico v Murski Soboti. Postal je šef kirurškega oddelka, leta 1937 pa je bil imenovan tudi za ravnatelja te ustanove. Na tem položaju je ostal do leta 1941, ko so ga madžarske oblasti razrešile in pregnale iz Prekmurja. Umaknil se je v Ljubljano, kjer je ostal brez zaposlitve. V začetku junija 1945 je ponovno prevzel mesto šefa kirurgije in ravnatelja soboške bolnišnice. Upokojil se je septembra 1966 in se vrnil v rojstne Križevce, kjer je umrl leta 1969.⁵⁸

Po prihodu v Mursko Soboto je posodobil kirurški oddelek, zaposlil prvo instrumentarko in bolniškega strežnika. Razen standardnih kirurških posegov (mala kirurgija, trebušne punkcije, slepiči) so v Murski Soboti začeli opravljati nove vrste operacij (izvenmaternične nosečnosti, poškodbe, operacije golš, kil, sive mreže, ginekološke operacije in operacije ušes, nosu in grla).⁵⁹

Po njegovi zaslugi se je ugled soboške kirurgije močno povečal, število bolnikov je naraščalo iz leta v leto. Bil je zadnji kirurg, ki se je ukvarjal z univerzalno kirurgijo (ginekološko, urologijo, okulistiko, ORL, travmatologijo itd.). Mnogi bolniki se ga še danes dobro spominjajo.⁶⁰

Slika 11: Poslopje bolnišnice z dograjeno kirurgijo⁶¹

⁵⁸ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 82.

⁵⁹ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 83.

⁶⁰ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 83.

⁶¹ Vir fotografije: <http://museums.eu/collection/object/257832/bolnica-ms-dograjena-kirurgija> (16. 1. 2022).

DR. JOŽE PEČAN (1901–1962)

Dr. Pečan je bil prvi zdravnik okulist, trahomatolog v Prekmurju. Rodil se je leta 1901 v Ljubljani, medicino je študiral v Ljubljani in v Innsbrucku, kjer je diplomiral leta 1926. Naslednje leto se je zaposlil na postaji za preprečevanje trahoma v Prelogu v Medžimurju, kjer se je seznanil z razširjenostjo bolezni v Prekmurju. Takoj po prihodu v Mursko Soboto leta 1930 se je aktivno vključil v zdravljenje in preprečevanje trahoma⁶². Še istega leta je uredilčasne prostore protitrahomskega ambulatorija v dveh zasebnih prostorih v Murski Soboti. Na njegovo pobudo so leta 1931 začeli graditi zdravstveni dom v Murski Soboti, v katerega se je leta 1932 preselil protitrahomski ambulatorij.⁶³

Slika 12: Dr. Jože Pečan pri svojem delu⁶⁴

⁶² Trahom je očesna okužba, za katero so značilni srbečica v očesu, gnojni ali sluzast izcedek iz oči ter razdraženost trepalnic in očesnih vek. Ta nalezljiva okužba se prenaša z neposrednim stikom z bakterijami v nosnem, grlnem ali očesnem predelu osebe, ki je prenašalec bakterij. Če se okužba ne zdravi, se lahko razširi.

Vir: <https://dioptrija.si/zdravje/trahom-ocesna-okuzba/> (15. 1. 2022).

⁶³ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 84.

⁶⁴ Vir fotografije: <http://museums.eu/collection/object/257840/dr-joze-pecan> (15. 1. 2022).

Dr. Pečan je ustanovil 22 občinskih ambulant, ki jih je obiskoval enkrat na teden. V reviji Zdravje je leta 1933 objavil daljši sestavek, v katerem je zapisal, da je v drugi polovici leta 1930 in v prvi polovici 1931 pregledal 96% prebivalstva in ocenil, da je Prekmurju s trahomom okuženih približno pet tisoč ljudi.⁶⁵

Dr. Jože Pečan je napisal dve brošuri o trahomu, *Trahom v Prekmurju je spet zagospodaril* 1946. leta ter *Boj proti trahomu* 1948. leta. Specializacijo iz oftalmologije⁶⁶ je opravljal v Ljubljani in leta 1953 opravil izpit. Štipendija Svetovne zdravstvene organizacije mu je omogočila proučevanje trahoma v Španiji in Italiji. Bil je več let upravnik zdravstvenega doma v Murski Soboti, zadnji dve leti pred smrtjo pa je bil upravnik Okrajne higienske postaje v Murski Soboti. Umrl je po kratki, težki bolezni leta 1962 v Ljubljani.⁶⁷

Slika 13: Brošura dr. Pečana

Slika 14: Protitrahomska ambulanta na podeželju⁶⁸

⁶⁵ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 84.

⁶⁶ Okulistika ali oftalmologija je veja medicine, ki deluje na področju zdravljenja očesnih bolezni. Zdravnik-specialist, ki deluje na tem področju, se imenuje okulist ali oftalmolog.

Vir: <https://www.md-medicina.si/ambulantne-dejavnosti/specialisticne-ambulante/oftalmoloska-ambulanta> (15. 1. 2022).

⁶⁷ Zgodovina zdravstva v Prekmurju, str. 84.

⁶⁸ Vir obeh fotografij: <https://www.vecer.com/navaden/201403116009147-6009147> (15. 1. 2022).

5 ZDRAVNIŠKI POKLIC IZ RODA V ROD

Pri svoji raziskovalni nalogi sva želela predstaviti tudi nekaj prekmurskih zdravniških družin. Najprej sva iskala tri živeče generacije zdravnikov, ki jih pa na žalost nisva našla. Ampak naju toliko bolj veseli, da sva opravila obsežne pogovore s tremi družinami, kjer se zdravniški poklic prenaša že dve generaciji. V pogovore so bili vključeni informatorji z zelo bogatimi delovnimi izkušnjami in tudi tisti, ki so še na začetku svoje karijerne poti. Pogovori so bili nadvse zanimivi, poučni in polni zavedanja, da smo ljudje soodvisni od drugih ljudi. V raziskovalno nalogo so vključene tri prekmurske družine, ki jih pacienti murskosoboškega okoliša dobro poznamo.

5.1 DRUŽINA NORČIČ

V prijetnem družinskem domu v središču Murske Sobotice so nas sprejeli kar trije zdravniki z enakim priimkom. Dr. Jana Norčič, dr. Arpad Norčič starejši in dr. Arpad Norčič mlajši. Najprej smo k pogovoru povabili dr. Jano Norčič, ki nama je zaupala svojo nadvse zanimivo življenjsko zgodbo.

Slika 15: Od leve proti desni dr. Jana Norčič, dr. Arpad Norčič starejši, dr. Arpad Norčič mlajši, Nuša Škrilec in Mak Kovač⁶⁹

⁶⁹ Avtor fotografije Jasna Žižek, 16. 2. 2022.

DR. JANA NORČIČ

Dr. Jana Norčič je bila rojena leta 1941 v Ljubljani. Izhaja iz delavske družine, kjer je bil oče železničar, mama pa gospodinja. Njen svak pa je že bil zdravnik, zato ji je bil poklic znan. Po končani gimnaziji se je odločila, da se bo njena pot nadaljevala na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Kljub maminemu neodobravanju, da bo zbolela za tuberkulozo, se je odločila za medicinski poklic. Ob vpisu jo je zaskrbelo, da so za vpis na medicinsko fakulteto sprejemni izpiti, ampak ravno leta 1960 ni bilo sprejemnih izpitov.

Slika 16: Predavalnica interne klinike in IV. letnik medicine, jeseni 1963⁷⁰

Študij je bil naporen, veliko je bilo učenja. Ker je bilo v tem letu veliko študentov, so jih po prvem letniku delili v dve skupini in ravno od priimka Miklavčič, ki je bil njen dekliški priimek, je prišla v drugo skupino s sedanjim možem dr. Norčičem.

Po končanih desetih semestrih predavanj in izpitov so nastopile službe. Dr. Jana Norčič je od drugega letnika prejela štipendijo ljubljanskega Zavoda za zdravstveno varstvo, zato ji je bilo odrejeno pripravništvo (staž) v vojaški bolnišnici z namenom, da se nauči reda. Delo je

⁷⁰ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

potekalo od sedmih do dveh popoldan, kjer je zjutraj na vhodu oddala osebno izkaznico in jo ob izhodu prejela nazaj. Tako je pripravništvo v celoti opravila v vojaški bolnišnici.

Slika 17: Študenti IV. letnika med vajami poroda⁷¹

Po pripravništvu je sledila poroka in tako je prišlo do dogovora, da se z možem preselita v Mursko Soboto. Takrat je nastala težava, ker je bilo pomanjkanje zdravniških služb. Ko se je preselila v Mursko Soboto, je en mesec po poroki ostala sama, saj je mož odšel na služenje obveznega vojaškega roka. Najina sogovornica pravi, da je bila selitev pravi šok, nikogar ni poznala, zato ji je bilo v začetku zelo težko. Nekaj mesecev pripravništva je nato opravila v na novo odprti (odprta od leta 1965) pediatrični bolnišnici v Rakičanu. Predstojnik dr. Varga jo je sprejel in tako so orali ledino prekmurskega pediatričnega oddelka.

Po opravljenih treh mesecih so jo poslali še na enomesečno prakso v splošno ambulanto v Zdravstveni dom Murska Sobota. Tukaj je bila dodeljena dr. Vlajevi, ki je veljala za strah in trepet zdravstvenega doma. Ampak kljub temu sta se zelo dobro razumeli. Po končanem pripravništvu je imela težave z iskanjem službe. Naposled je dobila službo na Higienem zavodu (predhodnica današnjega Nacionalnega inštituta za javno zdravje), kjer so imeli projekt precepljanja Pomurja s tetanusom. Tako je morala vsak dan hoditi na terenn, kjer so v zadrugah,

⁷¹ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

na mejnih policijah in tudi v tovarni oblačil Mura opravljali vsakodnevno cepljenje. Od celodnevnega dela je imela žuljave roke, saj so istočasno cepili še proti gripi, kjer se je cepivo še vbrizgavalo v nos.

Po končanem projektu je bila premeščena v ambulanto h Gradu na Goričkem. Ker ni imela avtomobila, da bi se vsak dan vozila, je bivala v prazni hiši, kjer je bilo zelo mrzlo. Zraven te Lukmanove vile je bila gostilna Klement, kjer se je lahko preoblekla in imela vse obroke. Delo je potekalo od jutra do večera, saj so ves čas zdravili gripo po celotnem delu Goriškega. Po tem je bila dr. Jana Norčič premeščena v Radence. Veliko težav je imela tudi z razumevanjem jezika tako na Goričkem kot v Radencih.

Po teh premeščanjih pa jo je na domu obiskal kolega, ki ji je sporočil, da jo dr. Varga iz pediatričnega oddelka želi v svoji ekipi. Pediatrija pa je bila njena prvotna želja, zato je bila službe zelo vesela in jo vestno odpravljala nadaljnjih 37 let. Na pediatričnem oddelku je opravila specializacijo, ki je trajala 4 leta. Po tem je opravila specialistični izpit.

Slika 18: Dr. Jana Norčič pri svojem delu⁷²

⁷² Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

Ob vprašanju o odrekanju je najina sogovornica povedala, da odrekanja zagotovo so, ampak se moraš naučiti živeti z njimi. Leta 1969 je postala mama in pravi, da ji brez pomoči tašče ne bi uspelo. Saj sta oba z možem v letih 1972–1973 opravljala še specializacije in specialistične izpite in sta bila zelo malo doma. Kot zanimivost nama je povedala, da jo je sin namesto mama klical Jana, svojo babico pa mama. Zaradi tega je bila pomoč babice neprecenljiva, še posebej ker sta oba delala v istem poklicu, kjer je bilo potrebno opraviti zelo veliko dežurstev.

Po specializaciji je bilo potrebno prevzeti naporno delo na pediatričnem oddelku, kjer se je poznala revščina prekmurske pokrajine. Zelo veliko je bilo rahitičnih obolenj in pa težav s prebavo. Veliko je bilo tudi porodov in s tem povezanih pregledov novorojenčkov, ki jih je prevzela ravno dr. Jana Norčič.

Najina sogovornica z digitalizacijo ni imela težav, saj je pred tem odšla v pokoj, leta 2003, vendar je še 10 let enkrat na teden odhajala na dežurstvo. Štiri leta po odhodu v pokoj pa je imela enkrat na teden še svojo specialistično ambulanto, kjer je obravnavala paciente s težavami na urinalnem traktu. Zato prehod v pokoj ni bil prehud.

Slika 19: Zdravniki otroškega oddelka leta 2001⁷³

⁷³ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

Dr. Jana Norčič ni več aktivna zdravnica, zato stika z novim korona virusom na profesionalni ravni ni imela. Pravi pa, da so že v preteklosti razhajale epidemije, najhujša je bila epidemija gripe, kasneje poletne driske, rota virus, škrlatinka in vsake toliko časa je izbruhnila salmonela.

Sama opaža, da se je odnos do zdravnikov spremenil. Po njenem mnenju so bili zdravniki v preteklosti veliko bolj spoštovani kot danes. Njej se je zgodilo tudi, da je kakšna od predvsem romskih mamic kričala na njo, ampak je to znala tudi prebroditi.

Svoj poklic je opravljala z velikim veseljem, kljub temu pa so se pripetili tudi kakšni dogodki, ki so ji ostali v neprijetnem spominu. Enkrat je malce bolj strogo nastopila do ene izmed mamic in nato se je le-ta v nedeljo, ko je bila murskosoboška bolnišnica polna obiskov na ves glas drla, da bo že dobila svoje. Situacija je bila malce nerodna, saj so nato vsi obiskovalci s pogledi iskali osebo, ki je bila krivec za incident.

Slika 20: Dr. Jana in Arpad Norčič se zelo rada odpravita na potovanja⁷⁴

Ji je pa še vedno zelo prijetno, da jo ogovorijo njeni pacienti in ji izrazijo hvaležnost ob njenem delu. Pravi, da ji tovrstna dejanja vedno ogrejejo srce. Spomnila se je še ene anekdote o mladoletni dijakinji, ki je zanosila. Njene nosečnosti so bili vsi veseli, od očeta otroka, ki je bil redno zaposlen, do njene mame, skratka v tem niso videli nobene težave. Nato pa je izbruhnil škandal, ker je bila mladoletnica noseča. To je za sabo potegnilo celotno birokracijo in tako ji ni bilo jasno, zakaj se je zapletlo, saj so bili vsi vpleteni zelo srečni. Kljub temu se je nato stanje

⁷⁴ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

umirilo, ampak dogodek je dr. Jani Norčič ostal trajno v spominu zaradi nerazumevanja birokracije do odnosov v družini.

Najina sogovornica nama je povedala, da je bila zaslužna za to, da sta se na pediatrični oddelek uvedla šolski program in program predšolske vzgoje. Na kar je zelo ponosna, saj je bila murskosoboška pediatrija ena izmed prvih pediatričnih oddelkov v Sloveniji, ki je uvedla ta program. Pri svojem delu je bila zelo vztrajna. Tako je uspela vpeljati določene novitete, od obiskov staršev do kasneje hospitalizacije staršev z otroki. Svojo pripoved najina sogovornica zaključí s tem, da je potrebno imeti do pacienta dober odnos, saj se dobro z dobrim vrača.

DR. ARPAD NORČIČ STAREJŠI

Dr. Arpad Norčič se je rodil v Murski Soboti leta 1941. Njegov oče je umrl v njegovi rani mladosti, tako sta z mamo živela s staro mamo in starim očetom. Kot otrok je bil zelo bolehen in je veliko časa preživel pri zdravnikih in v bolnišnicah. Prebolel je tudi tuberkulozo še v času, ko so tuberkulozo zdravili s kalcijevimi tabletami in ribjim oljem. Zaradi bolezni je celotni drugi razred osnovne šole opravljal v bolnišnici. S pomočjo bratranca je potem snov nadoknadil. Po končali gimnaziji se je odločil za študij medicine. Že med študijem si je želel postati kirurg.

Po končanem študiju je pripravništvo opravljal v murskosoboški bolnišnici, in sicer interno medicino in kirurgijo, kaj kmalu so njegovi nadrejeni opazili željo po kirurgiji, zato je že kot pripravnik dežural in imel celo možnost opraviti operacijo slepiča kot pripravnik.

Na obveznem služenju vojaškega roka je bil najprej za pol leta poslan v Beograd na vojaško medicinsko akademijo za rezervne oficirje. Nato pa je bil naslednjega pol leta dodeljen v kraj Kraljevo, kjer mu je bila dodeljena lepa ambulanta in skrb za dijake vojne akademije.

Po odsluženem vojaškem roku je dr. Norčič nadaljeval s pripravništvom (stažem) in 1. januarja 1969 pričel specializacijo na kirurškem oddelku v Murski Soboti. Po uspešno opravljenem specialističnem izpitu je v domači bolnišnici v Murski Soboti nadaljeval s svojim delom. Do leta 1988 je opravljal službo še na stari kirurgiji, nato pa se je oddelek preselil v prostore rakičanske bolnišnice. Njegovo področje na kirurgiji je bil abdomen, torej območje trebuha, črevesje in proktologija.

Delo je bilo vedno zanimivo in dinamično. V zadnjih letih pred upokojitvijo je zaradi operacije hrbta imel nekaj zdravstvenih težav. Ko se je po operaciji vrnil, je postal predstojnik oddelka vse do upokojitve leta 2005. Dve leti pa je še enkrat na teden odhajal v bolnišnico na dežurstvo.

Sliki 21 in 22: Dr. Arpad Norčič med služenjem vojaškega roka v mestu Kraljevo⁷⁵

Ko sva dr. Norčiča povprašala o stresu na delovnem mestu in kako ga je premagoval kot kirurg, nama je povedal, da za stres v njegovem poklicu ni bilo prostora. So trenutki, ko ti ni vseeno, ampak moraš ostati osredotočen na delo. Seveda pa so dogodki v tvoji podzavesti prihajali domov, kjer si moral določene slučaje predelati sam. Zagotovo pa je za dobro počutje skrbela tudi dobra klima med sodelavci. V začetku so bili na kirurškem oddelku štirje kirurgi, ki so med seboj zelo dobro sodelovali.

Slika 23: AO tečaj maja leta 1973, Ljubelj⁷⁶

⁷⁵ Fotografija iz osebne arhiva družine Norčič.

⁷⁶ Fotografija iz osebne arhiva družine Norčič.

S prodorom sodobne tehnologije se je začela tudi modernizacija kirurgije v Murski Soboti. Najin sogovornik je še posebej izpostavil dr. Vrbanca, ki je bil tretji v Sloveniji, ki se je ukvarjal z laboraskopsko kirurgijo in jo uvedel v murskosoboški bolnišnici. Novosti so napredovale, ampak sam je ostal na klasični kirurgiji vse do upokojitve.

Slika 24: Delo ni vedno potekalo le v bolnišnici, dr. Arpad Norčič, maja 1985⁷⁷

Prav tako kot ostale sva dr. Norčiča povprašala po najbolj pozitivni oziroma negativni izkušnji. Povedal nama je, da se še danes spomni novorojenčka, ki je imel težave s črevesjem (perforacija črevesa). Prišlo je do vnetja in rana se ni mogla zaceliti. Otrok je bil čisto shiran, medicinska sestra, ki je skrbelo za njega, ga je negovala dan in noč. Otrokova mama je prišla vsako jutro vprašat za njega s cekarjem v rokah, da če je umrl, bi ga odnesla domov. Ampak otrok je ostal in preživel. Kot pravi sam, verjame, da ko pride tvoj čas, te vzame, ampak temu otroku je bilo namenjeno, da preživi.

DR. ARPAD NORČIČ MLAJŠI

Dr. Arpad Norčič, ki nosi enako ime kot njegov oče, je bil rojen v Murski Soboti leta 1969. Najprej sva ga povprašala, ali je bil kakšen vpliv na njegovo izbiro poklica, saj sta oba starša bila zdravnika. Povedal nama je, da verjetno da je bil, ampak ga nikoli nobeden izmed staršev

⁷⁷ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

ni usmerjal ali silil v zdravniški poklic. Čeprav se je vpisal na drugo fakulteto, je šel na sprejemne izpite na Medicinsko fakulteto v Ljubljani. Sprejemne izpite je uspešno opravil, zato je izbira fakultete bila preusmerjena na medicino. Po končani srednji šoli je najprej moral odslužiti obvezni vojaški rok, takrat še v jugoslovanski vojski, ki ga je odslužil v Sloveniji kot kuhar.

Slika 25: Dr. Arpad Norčič mlajši kot vojak JLA⁷⁸

Po odsluženem vojaškem roku se je pričel študij medicine v Ljubljani in po šestih letih študija se je nadaljeval s pripravništvom v Murski Soboti, ki je trajalo pol leta. Po strokovnem izpitu je bilo potrebno poiskati specializacijo, za katero je bil že začetku odločen, da bo to kirurgija. Danes je zaposlen na travmatološkem odseku, čeprav si je v začetku želel po očetovih stopinjah na abdominalno kirurgijo. Ampak je z delom zadovoljen, ker je dinamično in zanimivo.

Odnos do pacientov se spreminja predvsem z mlajšimi generacijami, ki prihajajo z obilico informacij, ki si jih pogosto napačno interpretirajo. Zaradi hitrega in velikega dostopa do

⁷⁸ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

različnih podatkov mora biti tudi sam v toku informacij in nenehnega napredka. Prihajajo pa tudi pacienti, ki imajo že vnaprej izoblikovane diagnoze, prav tako tudi dvomljivci, ki si kar sami določajo preiskave. Najin sogovornik pravi, da je potem s tovrstnimi pacienti najlažje tako, da preiskave opravijo in so potem pomirjeni pacienti, zdravnik pa ima mirno vest, da je potrjena že njegova prva diagnoza.

Sliki 26 in 27: Sprostitev ob svojem delu dr. Arpad Norčič mlajši najde v družinskih izletih in alpinističnih podvigih.⁷⁹

Zadnji dve leti se soočamo z epidemijo, zato sva to vprašanje, kako je novi koronavirus vplival na njegovo delo, postavila tudi dr. Norčiču. Pravi, da se je poznalo predvsem na manjšem številu naročenih pacientov. Ves čas pa je na oddelku neka napetost predvsem pred okužbami. Najhuje je bilo ravno v začetku februarja, ko sta od šestih kolegov ostala le dva na oddelku, ki potem pokrivata vsa dežurstva.

Trenutkov, ki se vtisnejo v spomin zdravniku, je ogromno. Mogoče še najbolj izstopa spomin na fanta, ki mu je dr. Norčič pomagal pri operaciji noge in mu je v zahvalo prinesel sliko s posvetilom. Največ mu pomeni hvaležnost pacientov, ki so zagotovo hrana za dušo vsakega zdravnika.

Kot zdravnik pravi, da se mora človek dostojno roditi, dostojno živeti in dostojno umreti, zato mu vsakršno podaljševanje agonije, ko pacientu več ne morejo pomagati, zdi nesmiselno. Dr. Jana Norčič se je ob tem spomnila profesorja iz prvega letnika medicine, ki jim je predaval zgodovino medicine ter jim rekel, da si medicina v enem koraku podaja roko z Bogom in

⁷⁹ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

tovrstne izkušnje imata tudi oba kirurga. Dr. Arpad Norčič starejši se večkrat pošali s svojimi bivšimi pacienti, ali jih kaj boli hrbet, ker jim je pristrigel peruti in jih potegnil nazaj na Zemljo.

Slika 28: Dr. Arpad Norčič mlajši pri svojem delu⁸⁰

5.2 DRUŽINA KÖVEŠ

Dean in Leon Köveš sta oče in sin, ki sta nas obiskala v prostorih šole. Prijeten pogovor smo začeli s spomini na šolsko stavbo, ki sta jo oba obiskovala. Dr. Dean Köveš kot dijak Gimnazije Murska Sobota in dr. Leon Köveš kot učenec Osnovne šole I Murska Sobota.

DR. DEAN KÖVEŠ

Dr. Dean Köveš je bil rojen leta 1961. Njegova mama je bila učiteljica, oče pa revirni gozdar. Po končani osnovni šole je šolanje nadaljeval ravno v stavbi, kjer smo se srečali, torej na Osnovni šoli I Murska Sobota, kjer so biti takrat prostori Gimnazije Murska Sobota. Kot uspešen učenec in kasneje dijak se je znašel pred razpotjem, ali se usmeriti bolj na umetniško pot ali bolj na naravoslovno. Premagal ga je izziv o sprejemnih izpitih, saj je medicina že takrat veljala za enega težjih študijskih programov. Dr. Dean Köveš pravi, da je bil doma vedno

⁸⁰ Fotografija iz osebnega arhiva družine Norčič.

prisoten občutek za humanizem in delo z ljudmi, zato je mogoče tudi zgled od doma vplival na njegovo odločitev. Njegov vzornik je bil Albert Schweitzer⁸¹, ki je bil simbol dobrega in humanega zdravnika, zato je zelo pomembno, da imaš vzornika, ki te navdihne. Po končani srednji šoli je sledilo služenje obveznega vojaškega roka v jugoslovanski vojski. Po končanem vojaškem roku je pričel s študijem na ljubljanski medicinski fakulteti.

Študij medicine je bil zahteven, ampak lep in se je precej razlikoval od današnjega. Po končanem študiju se je odločal o specializaciji. Nekaj časa je razmišljal o infektologiji, ampak ni bilo razpisnih mest, nato se je pojavil razpis za splošno medicino, na katero se je prijavil. Po klicu direktorja Zdravstvenega doma Murska Sobota, ki mu je ponudil specializacijo, se mu je smer zdela zanimiva, saj imaš celotni pregled nad pacientom in nisi ozko usmerjen na eno področje. Specializacija se od danes razlikuje tako, da si nekoč v dopoldanskem času imel svoje paciente, popoldan pa specializacijo nadaljeval s kroženjem po bolnišnicah.

Slika 29: Dr. Dean Köveš v družbi svojih sodelavcev⁸²

⁸¹ Leta 1899 je postal pastor ter profesor teologije v Strasbourgu in istočasno študiral še medicino. Leta 1913 je odšel v Gabon, kjer je v kraju Lambaréné ustanovil bolnišnico v pragozdu v kateri je zdravil predvsem gobavost in spolne bolezni ter organiziral zdravstveno službo za domačine, katerim je tudi sicer veliko pomagal. Denar je služil s predavanji in orgelskimi koncerti po Evropi in ZDA. Bil je velik bojevnik za mir, proti rasnemu razlikovanju in kolonializmu. Po drugi svetovni vojni je nastopal proti jedrskim poskusom. Ugled v svetu si je pridobil s svojim življenjem in ravnanjem. Leta 1952 je prejel Nobelovo nagrado za mir. Pisal je o religiji, filozofiji, zgodovini in medicini.

Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Albert_Schweitzer (12. 2. 2022).

⁸² Fotografija iz osebne arhiva družine Köveš.

Dr. Dean Köveš nama je povedal, da je delo družinskega zdravnika zelo raznoliko, čeprav se to sliši precej paradoksalno, saj za družinskega zdravnika velja, da ima veliko monotonega birokratskega dela. Kljub temu se vsak dan srečujejo z različnimi ljudmi, z različnimi profili, z različno bolezensko patologijo, ki je na kakšnem drugem področju ni. Največje zadovoljstvo, kot pravi, pa je, da se pacienti nate navežejo in ti na njih ter z njimi deliš lepe in žalostne trenutke.

Dr. Dean Köveš pravi, da se poleg rednega dela kot družinski zdravnik vključuje še kot zdravnik nujne medicinske pomoči. Kot pravi, je delo adrenalinsko in nikoli dolgočasno. Poleg dežurstev pa je vključen tudi v pedagoški proces kot mentor za mlade zdravnike in študente medicine.

Majin sogovornik se zaveda, da v zdravniškem poklicu odrekovanja so. Z ustvarjanjem kariere je tudi odrekaj čedalje več. Veliko je odrekaj družini, ampak vse je potrebno vzeti v zakup, saj je poslanstvo zdravnika, da zdravi ljudi in so dogodki, ki te razveselijo in napolnijo z energijo. Po drugi strani pa so tudi tragični dogodki, kot so smrti, spremljanje umirajočega, kar pa je potrebno individualno predelati in sprejeti. Poudarja pa, da je odrekaj pri ženskih kolegicah bistveno več in jim je na njihovi poti zagotovo težje kot moškim kolegom, zato jim izraža vso zasluženost spoštovanje.

Slika 30: Dobro vzdušje je zelo pomembno za dobro delo⁸³

⁸³ Fotografija iz osebnega arhiva družine Köveš.

Odnos med pacientom in zdravnikom mora temeljiti na zaupanju. Pacient mora zaupati zdravniku, zdravnik pa mu mora verjeti za vse njegove težave. Če ni zaupanja, je možnost uspešnega zdravljenja manjša. Razlika med pacienti od začetka njegove kariere do danes je po mnenju dr. Deana Köveša ogromna. Današnji mladi so rojeni v dobi interneta, ampak internet ne prinaša nujeno le dobrih stvari. Imamo ogromno več informacij, ampak velikokrat se zgodi, da naredimo napačno selekcijo. Zaradi tega velikokrat prihaja do nezaupanja zaradi napačnih interpretacij. Po drugi strani pa daje internet možnost, da zelo hitro pridemo do želenih informacij. Internet je prinesel v zdravniški poklic, da so podatki bolj preverjeni, kar ni slabo, s tem se ruši mit o bogovih v belem, žal pa se najdejo pacienti, ki raje zaupajo sodobnim medijem in socialnim omrežjem kot svojemu zdravniku.

Odnos pacientov in vpliv socialnih medijev je zelo viden še posebej sedaj v obdobju epidemije novega koronavirusa. Dr. Köveš nama je razložil, da Evropejci že dolgo časa živimo v mirnem obdobju in blaginji. Živimo v družbi, kjer se ne razmišlja, da se lahko zopet pojavi epidemija. Zato človek zelo hitro najde krivca. Ampak pandemije so se skozi zgodovino večkrat ponavljale. Zadnja velika pandemija je bila španska gripa, ki je pomorila okoli 50 milijonov ljudi, pred tem še epidemija črnih koz, kolere. Zato je zdaj ljudem težko sprejeti, da prihaja epidemija, ki je nismo vajeni.

Danes mediji živijo od tega, da se prodajajo slabe novice in zaradi takšnih novic ljudje izgubljajo zaupanje v zdravnike, cepiva. Ta tematika je še posebej aktualna v tem času, ko so se ljudje razdelili na cepilce in anticepilce in s tem se tudi otežuje delo zdravnikov. Kot primer navaja izkušnjo, ko so v Jugoslaviji razhajala črne koze, ko še ni bilo interneta, po televiziji pa so se vrtele le določene informacije, je bila Jugoslavija v roku dveh tednov precepljena. Zato poudarja, da sodobna tehnologija ne nosi vedno le nekaj dobrega, ampak je vedno potrebno vklopiti svoj zdrav razum.

Zdravniški poklic je zelo pester. Ob tem smo dr. Deana Köveša povprašali o njegovi najbolj pozitivni in negativni izkušnji. Oba dogodka, ki se ju spomni, se nanašata na isto stvar. Najbolj pozitiven dogodek, ki se ga spomni in mu še danes ogreje srce, je prvi porod na terenu. Nekoč je bilo pogosto, da so ženske rojevale doma, danes tega dejansko več ni. Zelo pogosto je bilo, da so bili moški zaposleni v Avstriji in ženske sploh niso imele prevoza do bolnišnice. Tako je bilo tudi v tem primeru.

Tistega dne so ga klicali v odročno goričko vasico, kjer je ženska dobila popadke in je bila sama z babico in tremi otroki. Po dolgi poti je razmišljal, kako se bo porod odvil, ali je otrok v pravilni

legi ali po vse potekalo prav. Porod se je uspešno odvil in rodil se je zdrav fantek. Tisti občutek ob novem rojstvu in ker je bil prvi porod na terenu, mu je ostal v zelo lepem spominu.

Izkušnja, ki ga tudi spremlja celo življenje in je zelo huda, pa je bila tudi povezana s porodom. Porod je bil uspešen, ampak je imel otrok zavito popkovo piko okoli vratu in se je rodil brez znakov življenja. Tistega otroka so oživljali, ampak na koncu se vprašal o smislu oživljanja, saj je otrok imel hudo okvaro možganov in prirojeno okvaro srca. Po osmih mesecih življenja je otrok umrl. To je huda izkušnja, ki te kot zdravnika tudi zelo zaznamuje.

Dr. Dean Köveš se je nato spomnil še ene negativne izkušnje, ki jo lahko kot zdravnik doživiš in je nisi vajen. Na urgentni službi so dobili klic neke ženske, da je mož padel in ne daje znakov življenja. V dobri veri, da bodo rešili človeško življenje, so se primerno opremili z defibratorjem. Ko so vstopili v hišo, je bila v celoti v temi, gospa je v trenutku pobegnila in vpila, da naj si pomagajo, če si morejo. V hiši pa ni nihče ležal na tleh, ampak jih je pričakal gospod v alkoholiziranem stanju, ki jim je začel groziti in meril z laserskim kazalnikom njemu v čelo ter jim grozil, da jih bo vse pobil. Ko pa je gospod prišel bližje, pa so videli, da ima pištolo z laserjem. Ta izkušnja je mogoče še najhujša, saj v ostalih pomagaš obuditi življenje, tukaj pa so želeli pomagati in naleteli na popolnoma drugačen odziv, kar je še bolj žalostno in nerazumljivo.

DR. LEON KÖVEŠ

Dr. Leon Köveš je bil rojen leta 1987. Po končanem šolanju na Osnovni šoli I Murska Sobota je srednjo šolo nadaljeval na Gimnaziji Murska Sobota. V zadnjem letniku se je bilo potrebno določiti, kam naprej. Poleg naravoslovnih predmetov so ga zanimali tudi jeziki, ampak naravoslovje nekoliko bolj. Poleg tega je imel tudi izkušnjo z zdravniškim poklicem, saj je poleg očeta zdravnika bila doma še mama, ki je medicinska sestra.

Pot ga je vodila na študij medicine v Ljubljano. Študij je bil zanimiv. Prvi semestri so namenjeni bazičnim predmetom. Oba, tako oče kot sin, sta ugotovila, da se študij v teh letih ni bistveno spremenil, imela sta tudi nekaj istih profesorjev. Med najtežje predmete sta spadala patologija in patološka fiziologija. Kot zanimivost nam je dr. Leon Köveš povedal, da sami več poskusov niso delali kot v očetovih časih, ko so si najprej na Ljubljanskem barju nalovili žab in jih potem na vajah secirali. V novejšem času pa so o tem gledali video posnetke in iz spoštovanja so morali imeti oblečene bele halje. Po treh letih bazičnih predmetov pa se potem začne prvi stik s pacienti. S spremembo študijskega programa v bolonjski program pa se delo s pacienti začne na fakulteti že leto prej.

Po uspešnem zaključku študija se na pripravništvu vključiš v zdravniški proces. Po tem si je potrebno izbrati specializacijo. Dr. Leona Köveša je zanimalo veliko smeri, ampak hitro je ugotovil, da za delo v bolnišnici ni, ker je preveč ozko usmerjeno. Zato se je odločil za družinsko medicino. Ravno v tem obdobju je bilo veliko povpraševanje po specializantih družinske medicine, ker je bilo potrebno zapolniti primanjkljaj družinskih zdravnikov v Sloveniji.

V obdobju pred čakanjem na specializacijo si je dr. Leon Köveš čas zapolnil z zelo zanimivo izkušnjo. V sklopu izbirnega predmeta na fakulteti so imeli predmet tropska medicina. V sklopu tega predmeta so pomujali destinacije, kamor si lahko odpotoval. V skupini 4–6 kandidatov so morali zbrati lastna sredstva (ki so se porabila za nastanitev, zdravila) in poskrbeti za vso logistiko.

Slika 31: Dr. Leon Köveš z ekipo v Malaviju⁸⁴

Njegova skupina je za tri mesece odpotovala v Malavi, ki je manjša država na jugovzhodu Afrike. Nastanjeni so bili v mestu Kasungu. Prva dva tedna so imeli uvajanje v bolnišnici v njihovem glavnem mestu Lilongwe. Po dveh tednih so delali v misijonu, ki je pokrival 6 cerkvenih skupnosti. Veliko je bilo dela na terenu. Zaradi slabe dostopnosti zdravnika, ljudje v Malaviju še vedno najprej obiščejo lokalnega vrača, ki jih zdravi s svojimi pripravki in uroki,

⁸⁴ Fotografija iz osebne arhiva družine Köveš.

šele nato poiščejo pomoč zdravnika. Izkušnja je bila zelo zanimiva, od kulturnega šoka do opreme, miselnosti. Še bolj pomembno pa je bilo zavedanje, da ljudje v Malaviju cenijo vsako stvar veliko bolj, kar se nam zdi popolnoma banalno.

Po vrnitvi iz Afrike je dr. Leon Köveš začel s specializacijo, ki jo je opravljal v Beltincih. Opravil je dve leti ambulantnega dela in dve leti kroženja po bolnišnicah, večina tega je bila že v Murski Soboti. Po uspešno opravljenem specialističnem izpitu se izobraževanje končno zaključi in zdravnik je pripravljen na samostojno delo. Delo v družinski medicini je lepo in zanimivo. Delo si lahko popestrijo tudi z dežurstvi v ambulanti in dežurstvi v nujni medicinski pomoči. Z leti je delo lažje, saj spoznajo družinske zgodbe in se določene bolezni hitreje in lažje obravnavajo.

Slika 32: Improvizirana ambulanta v Malaviju⁸⁵

Sta pa oba sogovornika, tako oče kot sin, povedala, da je družinska medicina preobremenjena predvsem z vidika birokracije in zadev, ki se ne dotikajo zdravniškega dela. Zaradi tega specializacija ni ravno med popularnejšimi med mladimi zdravniki. Se pa določene stvari spreminjajo na boljše, kartoni se digitalizirajo, izvidov več ni potrebno prenašati v papirni obliki, ampak je še vedno preveč balasta.

⁸⁵ Fotografija iz osebnega arhiva družine Köveš.

Sodobna generacija je že zrasla z internetom, zato je soočanje z digitalno dobo toliko lažje. Medicina je sedaj postala veda, v katero se je začelo dvomiti in pridejo določeni pacienti, ki želijo svojo diagnozo večkrat preveriti. Mlajšim generacijam je potrebno objektivno dokazati, s kakšno preiskavo več, da se potrdi diagnoza zdravnika. Res pa je, da je sedaj bistveno več možnosti, kot so na primer laboratorijske preiskave, ultrazvoki, rentgenska slikanja, ki so sodobni medicini v veliko pomoč.

V zdravniškem poklicu je veliko pozitivnih in kar nekaj negativnih izkušenj. Najbolj negativna izkušnja so grdi odnosi pacientov do zdravnika, ki so po mnenju dr. Leona Köveša neumestna, in zdravnika zaznamujejo. Pozitivna izkušnja pa je hvaležnost pacientov, ki je zagotovo hrana za dušo vsakega zdravnika. V medicini se moraš naučiti in čimprej sprijazniti s tem, da vsakega pacienta ne moreš rešiti.

Slika 33: Čakalnica pred ambulanto v Afriki

Ljudje smo minljivi in kot pravita najina sogovornika, je pomembno, kako živimo in kako se iz tega sveta poslovimo. Zato je pomembno, da se medicina nauči, da znamo človeku pomagati dostojno umreti. V družinski medicini se je potrebno čimprej naučiti svojcem in umirajočemu

pomagati pri dostojni izgubi. Po mnenju sogovorcev je pomembno, da se umirajoči poslovi v domačem okolju obdan z družino, ne v nekem hladnem okolju daleč od domačih.

Dr. Leona Köveša smo povprašali, ali je naziv družinski zdravnik res družinski ali so pri njem pacienti le posamezniki. Pravi, da je kar nekaj primerov, da so vključeni vsi družinski člani, kar je zelo pomembno še posebej, ko si ustvarjaš širšo sliko in potem lažje razumeš določena stanja in medosebne odnose.

Slika 34: Naši informatorji od leve proti desni dr. Leon Köveš, dr. Dean Köveš, dr. Iva Horvat, Nuša Škrilec in Mak Kovač⁸⁶

⁸⁶ Avtor fotografije Jasna Žižek, 22. 2. 2022.

5.3 DRUŽINA HORVAT

Dr. Alojz Horvat naju je sprejel v svoji ordinaciji, kjer dela kot koncesionar, z njegovo hčerko Ivo pa sva ga povabila na našo šolo, kjer je še sama nedolgo nazaj gulila šolske klopi. Dr. Alojz Horvat je zdravnik z bogatimi izkušnjami, dr. Iva Horvat pa je še na začetku svoje karijerne poti, kjer mora sprejeti pomembne karijerne odločitve.

DR. ALOJZ HORVAT

Dr. Alojz Horvat se je rodil leta 1965 v Beltincih. Mama je bila po poklicu patronažna sestra, oče pa strojni tehnik v tekstilni tovarni Mura. Po končani osnovni šoli v Beltincih se je leta 1979 vpisal v Gimnazijo Murska Sobota. Po končani gimnaziji je odslužil obvezni vojaški rok v takratni jugoslovanski vojski. Leta 1984 je pričel s študijem na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Po uspešno zaključenem študiju je dr. Horvat opravljal strokovni izpit ravno ob času osamosvajanja Slovenije. Ta dan mu je ostal še posebej v spominu, saj se je vrnil v Prekmurje tik pred postavljanjem barikad.

Slika 35: Dr. Alojz Horvat s svojima otrokoma⁸⁷

⁸⁷ Fotografija iz osebnega arhiva družine Horvat.

Že nekaj dni po končanem strokovnem izpitu je bil dr. Horvat razporejen kot splošni zdravnik v zdravstveno postajo Gornji Petrovci. Nato je sledila specializacija, ki je bila razpisana v Zdravstvenem domu Murska Sobota in sicer na smeri interne medicine – pljučni dispanzer. Interna medicina je bila njegova prva želja, ampak moraš pri izbiri specializacije imeti tudi nekaj sreče. V času, ko se je dr. Horvat odločal za smer specializacije, v Splošni bolnišnici Murska Sobota niso imeli razpisanih mest, se je pa ravno v tistem času odprlo prosto mesto v Zdravstvenem domu Murska Sobota.

Po štirih letih specializacije je sledil specialistični izpit, prav tako je v istem letu magistriral in postal magister znanosti. Svoje delo je nadaljeval v Zdravstvenem domu Murska Sobota, kjer je poleg dela v dispanzerju opravljal še dežurno službo in dežurstvo na urgenci. Od leta 2006 pa ima koncesionarsko ambulanto za pljučne bolezni.

Dr. Horvata sva povprašala, kdo je bil navdih za njegov poklic, po predvidevanjih verjetno njegova mama, ki je bila v medicinskih vodah. Sam pravi, da ne, je pa res, da je kot otrok večkrat obiskal mamo v službi in se ni bal zdravnikov ali sester. Zanimivo je, da se je v zadnjem letniku gimnazije skoraj odločil za študij matematike. Po razgovoru o poklicnem usmerjanju je ugotovil, da je v domači pokrajini lahko le profesor matematike, kar ga ni ravno veselilo. Zato se je odločil za študij medicine, kljub temu da je bil mnenja, da nima učnih navad, ampak kot atletu, ki trenira na dolge proge, mu je uspelo doseči zastavljen cilj.

Zdravniški poklic je poklic v katerem je potrebno marsikatero odrekanje. Sam je bil mnenja, da ko je postal oče, da ga otroci še ne potrebujejo ampak se je kaj kmalu zavedal, da bo moral spremeniti način dela, če želi preživeti prosti čas z družino. Opravil je mnoga dežurstva in družina je bil eden izmed temeljnih razlogov, da se je odločil za samostojno pot kot koncesionar.

Slika 36: Prenašanje zdravniškega poklica skozi igro na potomce⁸⁸

Njegovo delo pa je delo s pacienti. Sam ne opaža razlik v odnosu, za kar se mu večkrat potožijo njegovi kolegi. Sam pravi, da če si sam aroganten in nesramen do pacienta, lahko enako pričakuješ tudi nazaj. Zato se s svojimi pacienti dobro razume. Opozarja pa, da so zdravniki danes bistveno bolj očrnjeni kot nekoč. Njihovo delo se gleda le skozi prizmo denarja in potem se zaradi posameznikov, ki so rekorderji po zaslužku, poleg tega pa se ne razloži, zakaj takšna višina, in se s tem meče črna luč na vse zdravnike.

Pacienti pa se v sodobnem času lahko o svojih diagnozah tudi pozanimajo na spletu. Dr. Horvat pravi, da je bilo nekaj podobnega že nekoč. Nekoč so prihajali k njemu in razlagali, kaj so slišali pri sosedih, danes pa pač informacije preberejo na spletu. Kar je huje od kakšnih spletnih forumov, je po besedah dr. Horvata strašenje pacientov s strani kakšnih alternativnih virov in mislijo, da imajo pacienti raka in želijo o tem prepričati tudi njega.

⁸⁸ Fotografija iz osebne arhiva družine Horvat.

Slika 37: Šport ima pri družini Horvat posebno mesto⁸⁹

Dr. Horvat je internist, ki je specializiran za pljučne bolezni, zato sva ga povprašala, kako je novi koronavirus vplival na njegovo delo. Pravi, da je ob pričetku epidemije imel velik upad pacientov, saj niso upali priti k zdravniku zaradi strahu pred okužbo. Še posebej hude posledice so imeli pacienti astmatiki in pacienti s kroničnim bronhitisom, ker so k zdravniku prihajali prepozno, zato je bilo zdravljenje bistveno daljše. Poleg pacientov, ki so prihajali kasneje zaradi strahu pred okužbo, pa se je stanje bolezni, predvsem pljučnic, poslabševalo pacientom zaradi protokola testiranja (čakanja 3 dni z vročino na pozitiven test) in dostopnosti osebnega zdravnika. V zadnjem času se stanje izboljšuje, ker se pacienti pretirano več ne bojijo okužbe, sam pa opaža kot posledico epidemije pozno odkrivanje raka na pljučih. Pred tem je pacient opazil, da kašlja in po pregledu je bila možna odstranitev rakavih celic, ki so bile manjše, danes pa pacienti prihajajo prepozno.

Ob koncu naju je še zanimalo, ali je sam kako vplival na hčerkino odločitev, da se je odločila za študij medicine. Dr. Horvat nama je povedal, da sam ni vplival na odločitev, ampak je bil ob njeni odločitvi zelo počaščen in vesel, da hčerka Iva ceni njegov poklic in bo nadaljevala njegovo pot.

⁸⁹ Fotografija iz osebnega arhiva družine Horvat.

DR. IVA HORVAT

Iva Horvat se je rodila leta 1997 v Murski Soboti. Prav tako kot velika večina najinih informatorjev je tudi ona obiskovala prostore naše šole in po uspešno zaključeni osnovni šoli nadaljevala šolanje na Gimnaziji Murska Sobota. V gimnaziji so ji bili vseč naravoslovni predmeti. Sama pravi, da ima pomembno vlogo pri izbiri poklica tudi poklic staršev, saj si v stiku s poklicem, ki ga spoznaš, kot otrok preko igre, nato pa slišiš tudi pogovor in ti poklic postane domač. Ko se je bilo potrebno odločiti za študij, se je odločala ali bi postala vzgojiteljica oziroma učiteljica ali zdravnica. Kot pravi sama, pa je verjetno že dolgo pred tem bila odločena, da bo izbrala študij medicine.

Po opravljeni maturi se je dr. Iva Horvat vpisala na Medicinsko fakulteto v Mariboru. Polna delovnega elana je zelo uživala v študiju. Pravi, da jo je pri učenju spodbujala tudi generacija sošolcev, ki so bili enako motivirani kot ona. Junija 2021 je opravila zadnji izpit. Z oktobrom 2021 pa je začela s pripravništvom. S kroženjem po vseh oddelkih spoznava delo različnih smeri medicine in ob zaključku prakse bo opravljala strokovni izpit, ki bo v mesecu marcu.

Sliki 38 in 39: Dr. Iva Horvat pred Medicinsko fakulteto v Mariboru in ob podelitvi diplome⁹⁰

Po strokovnem izpitu pa se mora najina sogovornica odločiti, katero specializacijo bo izbrala. Sama pravi, da je za družinskega zdravnika veliko povpraševanje, tako da bo verjetno dovolj mest za vse bodoče specializante. V primeru, da izraziš željo na določenem oddelku za

⁹⁰ Fotografija iz osebnega arhiva družine Horvat.

specializacijo, je možno, da za mesto specializanta zaprosi tudi bolnišnica. V primeru, da se pa na mesto specializanta prijavi več kandidatov kot je razpisanih mest, pa je potrebno opraviti razgovore in pridobiti priporočilna pisma.

Trenutno ima dr. Iva Horvat željo, da bi se vpisala na specializacijo družinske medicine, predvsem z vidika lažjega kroženja in da se vsa specializacija opravlja v domačem kraju. Veseli jo tudi pediatrično področje, ampak je potrebno opraviti tri leta specializacije v Ljubljani, za kar pa je potrebno zapustiti domačo pokrajino. Zopet smo odprli temo ženske kot zdravnice, saj če si želi ustvariti družino, ji bo zagotovo lažje, da bo bližje domu.

Najina sogovornica je še na začetku svoje karijerne poti, zato sva jo povprašala, na katerem oddelku ji je bilo do sedaj najbolj zanimivo. Izpostavila je, da je zelo veliko odvisno od mentorja, kako ti posamezno smer predstavi in koliko ti dovoli stika s pacienti. Zelo všeč ji je bilo na pediatričnem in kirurškem oddelku.

Ko je dr. Iva Horvat končala študij, je bila postavljena v povsem drugo vlogo in sama pravi, da je od samega študija pogrešala več dela z ljudmi. Prav tako kot novinec ne spoznaš birokratskega sistema, kot na primer izdaja napotnic, receptov itd.

Kot negativno izkušnjo sogovornica izpostavlja sistem, ki se vedno vrti okoli stroškov in financ. Kot zdravniki imajo večkrat omejene možnosti glede predpisovanja kakšnih pregledov zaradi tega, ker presega finančne zmožnosti. Večkrat si teorija, ki so se jo učili na fakulteti, nasprotuje z realnostjo, saj ni socialnih dejavnikov, ki pri delu z ljudmi igrajo ključno vlogo. Kot mlada zdravnica zaenkrat nima slabih izkušenj s pacienti, se pa pojavi kakšno nezaupanje pacienta glede njene mladosti.

Slika 40: Dr. Iva Horvat s svojim očetom dr. Alojzom Horvatom na zdravniškem teku⁹¹

Dr. Iva Horvat je mlajša generacija zdravnikov, ki jim internet ni tuj. Sama pravi, da so pacienti, ki so se že vnaprej pozanimali o bolezni, bolj zavzeti za svoje zdravje in dojemljivi za razlago. Zato večkrat zdravljenje poteka hitreje in bolj učinkovito. Se pa pojavijo primeri, kjer pacient že pri vratih naroča, kakšne preiskave potrebuje in kaj je z njim narobe. Tovrstne reakcije so bolj opazne pri mlajših generacijah. Seveda pa ni cilj zdravnika, da se s pacientom skrega in mu s tem zapre pot do zaupanja, ki je pri njegovem delu zelo pomembna.

Čeprav je dr. Iva Horvat na začetku svoje poklicne poti, pa izpostavlja, da je najbolj pozitivna izkušnja, ki jo doživlja pri pacientih, njihova hvaležnost za opravljeno delo. Marsikatera neprespana ura in marsikatero odrekanje odtehta hvaležen stisk roke pacienta, ki si mu pomagal in mu naredil življenje lepše.

⁹¹ Fotografija iz osebnega arhiva družine Horvat.

6 ZAKLJUČEK

Pomena zdravja se zavedamo takrat, kadar smo bolni in šele takrat cenimo pomen zdravstva. Ne le zdravnikov, katerih delo in razvoj je predstavljen v tej raziskovalni nalogi, ampak vseh zaposlenih v zdravstvu. Ob aktualni tematiki novega koronavirusa sva se odločila, da bova raziskala zgodovino razvoja medicine na svetovni in lokalni ravni. Srce najine raziskovalne naloge pa so pogovori z informatorji treh zdravniških družin, kjer se zdravniški poklic prenaša iz roda v rod že dve generaciji.

Najino delo se je naprej začelo v knjižnici, kjer sva prebirala strokovno literaturo o razvoju medicine vse od prazgodovine do sedanjosti. Ko sva dobila temelje raziskovanja, sva se osredotočila na domačo pokrajino in raziskala zgodovino zdravstva v Prekmurju. Po obdelavi strokovne literature sva se odpravila na teren, kjer sva zbirala zgodbe zdravnikov. Pred tem sva se pripravila na pogovor in z zanimanjem sledila življenjskim zgodbam, ki so nama jih povedali izbrani informatorji.

Pred raziskovanjem sva si zastavila tudi tri hipoteze. Kot prvo sva trdila, da se je zdravniški poklic skozi generacije zelo spremenil, pri tem sva bila še posebej pozorna na odnose med zdravniki in pacienti. To hipotezo lahko deloma potrdiva in deloma ovrževa. Ker sva izbrala informatorje skorajda vseh živečih generacij, vse od letnice rojstva 1941 do 1997, sva dobila odličen vpogled v zdravniško delo. Ugotovila sva, da se pot do poklica ni kaj bistveno spremenila. Študij še vedno traja pet do šest let, po katerem je še vedno potrebno opraviti prakso (staž) in se nato odločiti za specializacijo. Nekaj več razlik med starejšo in mlajšo generacijo zdravnikov opazava pri odnosu pacientov do zdravnikov. Zdravniki, ki še danes opravljajo svoj poklic, opazajo, da je vedno več pacientov, ki se o diagnozah pozanimajo že preko spleta in so zahtevnejši kot so bili nekoč. S temi pacienti je potrebno ravnati strpno in jim ponuditi primerno interpretacijo. Čedalje več opazajo, da je dvomljivcev, ki potrebujejo več objektivnih dokazov o svojih diagnozah. Poklic zdravnika velja v družbi za spoštovani poklic. Tako ostaja še danes, čeprav še posebej starejša generacija zdravnikov opaža, da so bili nekoč zdravniki še bolj spoštovani, skorajda cenjeni kot bogovi, pogovorno bogovi v belem.

V najini drugi hipotezi sva predvidevala, da so odrekanja pri zdravniškem poklicu velika predvsem na račun družinskega življenja. To hipotezo lahko potrdiva. Najini informatorji so nama povedali, da njihov poklic zahteva celega človeka, zato so posledično tudi odrekanja velika. Še posebej ženske zdravnice odlagajo z ustvarjanjem družine po končani specializaciji, ki v večini primerov več let poteka v Ljubljani. Največkrat je prikrajšana družina še posebej ob

velikem številu dežurstev. Pri svojem poklicu pa so se morali soočiti tudi s psihičnim pritiskom in se naučiti doživljati izgubo pacienta in kot pravijo sami, znati predelati travmatične dogodke. Seveda pa ima njihov poklic plemenito poslanstvo, saj s svojim delom pomagajo sočloveku. Ravno hvaležnost pacientov ob dobro opravljenem delu je, kot pravijo, hrana za njihovo dušo, da so potem pripravljeni na nove izzive, ki nimajo vedno srečnega konca.

Kot zadnje sva trdila, da je na odločitev druge generacije zdravnikov močno vplival poklic njihovih staršev, ki ta poklic že opravljajo. To hipotezo lahko potrdiva. Čeprav so nama vsi sogovorniki zatrdili, da njihovi starši na njihovo odločitev niso vplivali s tem, da bi jih spodbujali naj izberejo isti poklic kot so ga sami, so bili s poklicem seznanjeni preko staršev, kar je posledično vplivalo na njihovo izbiro študija. Vsi informatorji, ki so druga generacija zdravnikov so nama povedali, da jim v začetku ni bilo vseč, da so bili njihovi starši veliko odsotni in je bilo v njihovi družini veliko odrekanj. Ampak plemenitost poklica je podzavestno vplivala na njihovo karierno izbiro.

Dodano vrednost raziskovalni nalogi so poleg zgodb, ki so zapisane in s tem ne bodo pozabljene, tudi najlepši in malo manj lepi trenutki pri njihovem delu. Najino delo je bilo zahtevno, ampak izjemno zanimivo. Poleg vseh zgodb, ki sva jih zbrala, nama je največ pomenil hvaležen obraz informatorjev in s tem zavedanje, da so bile njihove zgodbe slišane, zapisane in da nam veliko pomenijo.

V prihodnje bi bilo zanimivo to raziskovalno nalogo nadgraditi z osebnimi zgodbami večih zdravnikov in jih zbrati v knjižici oziroma osebnih mapah. Zelo zanimivo bi bilo prebiranje tovrstnih zgodb v daljni prihodnosti, kjer bi se nasmihali načinu dela in odnosom, ki jih imamo danes. Zgodovina se piše danes, da nam ostane za poduk – za jutri.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

- Borisov Peter, Zgodovina medicine, Poskus sinteze medicinske misli, Maribor 2009.
- Brumec Viljem, Kratka zgodovina medicine, Maribor 2008.
- Zadavec Jože, Razvoj zdravstva v Prekmurju do leta 1941, Murska Sobota 2000.

INTERNETNI VIRI

Delo

Senica Saša: Španska gripa. Dostopno na: Kako je morila španska gripa in druge bolezni ter kaj se lahko naučimo: Delo, <https://www.delo.si/novice/znanoteh/ne-zbolevamo-prvi-pa-tudi-ne-zadnji/>, 15. 1. 2022.

Dioptrija.si

Trahom – Dioptrija.si, <https://dioptrija.si/zdravje/trahom-ocesna-okuzba/>, 15. 1. 2022.

Encyclopedia Titanica

Homo Sapiens – Encyclopedia Titanica, <https://sl.encyclopedia-titanica.com/significado-de-homo-sapiens> 13. 1. 2022.

Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Šaman – Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=%C5%A1aman>, 13. 1. 2022.

Kolera - Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=kolera>, 13. 1. 2022.

Astrologija - Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=astrologija>, 15. 1. 2022.

Kamra

Stavbe v notranjosti vojaškega tabora, Kamra, <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/stavbe-v-notranjosti-vojaskega-tabora/>, 15. 1. 2022.

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Tuberkuloza - Nacionalni inštitut za javno zdravje, <https://www.nijz.si/sl/tuberkuloza>, 15. 1. 2022.

Obrazi slovenskih pokrajin

Škrilec Mihaly - Obrazi slovenskih pokrajin, <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/skrilec-mihaly/>, 13. 1. 2022

Pot miru

Prva svetovna vojna – Pot miru, <https://100letkobarid.potmiru.si/2018/06/06/v-galiciji-so-slovenski-vojaki-dobili-obelezji/>, 13. 1. 2022.

Radio televizija Slovenija

N.Š.: Arheološke razvaline in dva muzeja. Dostopno na: Mezopotamski Babilon na seznamu Unescove svetovne dediščine, Prvi interaktivni multimedijски portal, MMC RTV Slovenija, <https://www.rtv slo.si/kultura/dediscina/mezopotamski-babilon-na-seznamu-unescope-svetovne-dediscine/493819>, 13. 1. 2022.

Splošna bolnišnica Slovenj Gradec

Splošni cilji bolnišnice, Splošna bolnišnica Slovenj Gradec, <https://www.sb-sg.si/O-bolnisnici/Zgodovina-bolnisnice>, 13. 1. 2022.

The European museums network

Zdravniške komisije - The European museums network, <http://museums.eu/collection/object/257842/zdravniske-komisije>, 15. 1. 2022.

Kirurgija Murska Sobota - The European museums network, <http://museums.eu/collection/object/257832/bolnica-ms-dograjena-kirurgija>, 16. 1. 2022.

Dr. Jože Pečan - The European museums network,
<http://museums.eu/collection/object/257840/dr-joze-pecan>, 15. 1. 2022.

Tristar History

Cehi - Tristar History, <https://sl.tristarhistory.org/guilds>, 13. 1. 2022.

Večer

Munda Mirko: Dr. Jože Pečan: Prekmurce je rešil trahoma: Večer,
<https://www.vecer.com/navaden/201403116009147-6009147>, 15. 1. 2022.

Wikipedija, prosta enciklopedija

Albert Schweitzer - Wikipedija, prosta enciklopedija,
https://sl.wikipedia.org/wiki/Albert_Schweitzer, 12. 2. 2022.

Alkimija - Wikipedija, prosta enciklopedija, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Alkimija>, 15. 1. 2022.

Hamurabi - Wikipedija, prosta enciklopedija, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Hamurabi>, 13. 1. 2022.

USTNI VIRI

HORVAT, Alojz (1965). 10. februar 2022.

HORVAT, Iva (1997). 22. februar 2022.

KÖVEŠ, Dean (1961). 22. februar 2022.

KÖVEŠ, Leon (1987). 22. februar 2022.

NORČIČ, Arpad (1941). 16. februar 2022.

NORČIČ, Arpad (1969). 16. februar 2022.

NORČIČ, Jana (1941). 16. februar 2022.

OSEBNI ARHIV INFORMATORJEV

- Fotografije družine Norčič
- Fotografije Deana in Leona Köveš
- Fotografije Alojza in Ive Horvat

Naslovna fotografija: Študenti petega letnika Medicinske fakultete v Ljubljani. Med njimi dr. Jana Norčič in dr. Arpad Norčič leta 1965 v Ljubljani. Fotografija so iz osebnega arhiva družine Norčič.